

Teknoloji ve Kırsal Gelişim: Güneydoğu Anadolu Projesi'nin Teknoloji İhtiyaçlarının İrdelenmesi

*Bir metodoloji önerisi
Taslak Rapor*

M. ATILLA ÖNER, PH.D.

Haziran 1998

Bu raporun omurgasını, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mühendislik Yönetimi Programı kapsamında verdiğim “EM 572: Technology Management and Transfer” dersi projesindeki çalışmalar oluşturdu.

Öğrencilerim *Ayşe Cilacı, Birol Yüksel, Bülent Ozan* ve *Erol Göçtü* ile birlikte çalışmaktan büyük mutluluk aldım. Türkiye’imiz için çok önemli olan Güneydoğu Anadolu Projesinin çeşitli yönleri hakkında bir metodoloji çerçevesinde bilgi edinmiş olan pırıl pırıl dört gencimize devam etmekte olan iş hayatlarında başarılar diliyorum.

Bu çalışma, daha detaylı bir araştırma projesinin ön adımını oluşturuyor. Bu nedenle, tüm okuyuculardan bilgi, haber ve yorumlarıyla katkı yapmalarını rica ediyorum.

M. Atilla Öner

Kozyatağı

Haziran 1998

oner@boun.edu.tr

İçindekiler

Yönetici Özeti.....	4
A. Teknoloji Nedir?.....	7
B. PET Modeli.....	8
C. Güneydoğu Anadolu Projesi Genel Bakış.....	11
D. İrdeleme ve Çıkarımlar - GAP Genel.....	13
E. İrdeleme ve Çıkarımlar – Diyarbakır.....	30
E. İrdeleme ve Çıkarımlar – Adıyaman.....	34
E. İrdeleme ve Çıkarımlar – Gaziantep.....	38
F. Sonuç ve Öneriler.....	43
G. Kaynaklar.....	47

YÖNETİCİ ÖZETİ

Yirmibirinci yüzyıla girerken dünya kamuoyunun odaklandığı en önemli konulardan biri de, kırsal bölgelerde gelişmenin sağlanması ve bu bölgelerdeki gelir adaletsizliğine son verilmesi, buna bağlı olarak ülke ve dünya barışının korunmasıdır.

Böylesine önem taşıyan ve devletlerin milyar dolarlar harcadıkları kırsal gelişim projelerinin uygun bir şekilde değerlendirilmesi de gittikçe önem kazanmaktadır. ***Büyüklikleri ne olursa olsun, projelerin önceden tespit edilen hedeflerine ulaşmasını sağlamak amacıyla sürekli bir irdeleme olgusunu proje yönetiminin bir parçası haline getirmek kaçınılmaz olmuştur.*** Hatta, proje süreçlerinin takibi ve irdelenmesi, toplam proje bütçelerinin kaydadeğer bir bölümünü kullanır hale gelmiştir.

Bölgesel kalkınma projelerinin, sosyal değişimleri ekonomik gelişmelere paralel olarak kanalize etmeleri ölçüsünde başarılı oldukları tecrübelerle sabittir. ***Eğer sosyal ve altyapı değişimleri, genel proje kapsamında aynı paralelde yürütülmezse, bazı sosyal faktörler, projelerin hedeflerine ulaşmasında önemli engeller olarak ortaya çıkarlar.***

Güneydoğu Anadolu Projesi, hem ulusal hem de uluslararası otoritelerce dünya üzerinde yürütülmekte olan kaydadeğer kalkınma projeleri arasında gösterilmektedir. Proje kapsamında yer alan çalışmaların fiziksel başlangıcı yaklaşık yirmi yıllık bir geçmişe dayanmaktadır.

Her ne kadar birçok resmi ve sivil kuruluş, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, proje kapsamında araştırmalar yürütmekteyse de, Güneydoğu Anadolu Projesinin şu ana kadar geldiği nokta üzerine yapılan değerlendirmeler, genel olarak, hep birer tespit ve fiziksel yatırımların gerçekleşme oranlarının ortaya konması şeklinde olmuş, kapsamlı bir irdeleme çalışması yapılmadığı gibi, irdelemenin metodolojisi ile ilgili çalışmaların eksikliği de görülmüştür. ***Bunun yanında, dar kapsamlı olarak yürütülen çalışmalar, metodoloji eksikliği nedeniyle bütүнleştirici olmaktan uzak olmuşlardır.***

Belirtilen kaygıların ışığında, bu çalışmada, Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamında "Kırsal Gelişimin İrdelenmesi" için bir metodoloji sunmayı hedefliyor ve metodoloji çerçevesinde bazı ana konuları mercek altına alıyor. Çalışmada, ***Güneydoğu Anadolu Projesi gibi çok büyük hedefleri olan bir projenin irdelenmesi gerektiği olgusunu ortaya koyarak,*** Türkiye'de hem devlet, hem de özel kuruluşların proje yönetiminde metodolojiye özel önem vermelerinin gerekliliğine dikkat çekmek istiyoruz.

Sunulan metodoloji, içeriği ve büyüklüğü ne olursa olsun, herhangi bir teknolojik değişimi beraberinde getiren projelerin irdelenmesinde kullanılabilir. Raporda önerilen irdeleme metodolojisinin anahatlarını aşağıdaki tabloda veriyoruz.

GAP Projesi Değerlendirme Çatısı

Yapısal Değişimler	Teknolojik Değişimler	Makine parkındaki değişimler- yapılan yatırımlardaki değişim
	SosyoEkonomik Değişimler	Kişi başına tasarruf/gelir, GSMH'da bölgenin payı, tüketim desenlerindeki değişim
	Bilgi Altyapısında Değişimler	İletişim ağlarındaki değişim; telefon, faks, bilgisayar sayısı, bu bölgedeki e-posta, internet kullanıcı sayısı, ÖSS sonuçları
	Politik Değişimler	GAP Belediyeler Birliğinin kurulması; belediyelerin partiler arasındaki dağılımı, Ankara'yla ilişkiler - Yerel yönetimlerle GAP İdaresinin arasındaki ilişkiler Belediyelerin insan kaynakları
Kararlar, İlişkiler ve Motivasyonlar	Yenilik Sunumu	Özel teşebbüsün rolü Bölgede yaşayanların beklentilerindeki değişimler Üniversitelerin durumu Sivil toplum kuruluşlarının rolü
	Benimseme	Kullanıcıların rolü Yaşam stillerindeki değişimler Servis şirketlerinin rolü Üniversitelerin rolü Belediyelerin rolü Sivil toplum kuruluşlarının rolü
	Politik Kararlar	Meclis üyelerinin / İl genel meclis üyelerinin ilişkileri ve motivasyon düzeyleri Demokratik katılım konusundaki eğilimler Sivil toplum kuruluşlarının rolü
Dış Gelişmeler	Bölge dışı pazarlardaki gelişmeler	Ürün fiyatlarında beklenen gelişmeler Genel dengede değişiklik/ Genel gelişme düzeyi
	Teşvik politikaları	Özel sektöre verilen teşvikler
	Ekonomik büyüme	Önümüzdeki 5 -10 yıllık model
	Kamuoyunun görüşü	Bilgi düzeyi / İlgili düzeyi

A. TEKNOLOJİ NEDİR?

Teknoloji, insanoğlunun yaşamının ayrılmaz bir parçası ve onun doğayı yönlendirmede kullandığı bütün bilgi birikimlerinin toplamıdır.

Buluşlar, yenilikler, yeniliklerin yayılması, teknolojik değişim, ekonomik büyüme, gerek klâsik gerekse modern ekonomi teorilerinde **teknoloji odaklı ekonomik gelişimin** ardışık parçaları olarak değerlendirilmektedir.

Teknolojik yenilikler ve bu yeniliklerin yayılması, ekonomik büyümenin en önemli etkenleridir. Teknolojiler, yaygın şekilde kullanılmalarından çok seneler öncesine dayanan çalışmaların sonucudur. Teknolojik yeniliklerin makro-ekonomik etkileri, bunların yayılması ve benimsenmesinden çok sonra hissedilmeye başlar. Bu nedenle, **teknolojik yeniliklerin ve bunların paralellinde oluşturulacak yeni teknolojilerin, ekonomilerde dengesizlik faktörü yerine büyüme potansiyeli olarak ortaya çıkması, ancak sosyal kurumların oluşan bu teknolojilere uyum sağlamalarıyla mümkün olacaktır.**

Ekonominin yapısal değişimlerini göğüsleyebilmek için, birçok sosyal organizasyonu değiştirmemiz, bunların uyumunu sağlamamız gerekecektir. İnsanları eğitme yöntemi, bilgi üretim ve transfer metodları, şirketlerin çalışma alışkanlıkları, finans kurumlarının çalışma yapıları, yatırım ve ticareti düzenleyen yasalar gibi, yaşamımızı organize eden bir çok kurumsal oluşumlar değişmek durumunda kalacaktır.

Günümüz toplumları, önemli ekonomik ve sosyal değişimlerle karşı karşıya bulunmaktadır. Yeni teknolojilerin ortaya çıkması ve bunların yaygınlaşması, üretim, çalışma ve politika organizasyonlarını ve sosyal ilişkileri kaçınılmaz olarak etkilemektedir. Bilgi ve iletişim teknolojileri, sosyal, ekonomik, ve kültürel yaşamda oluşan değişimlerin yeni güçleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Toplumlar, genellikle bu değişimlere deneme yanılma yoluyla uyum sağlamaktadır. **Deneme yanılma içgüdüğü yerine, toplumlara bu değişimleri benimsetecek kurumların oluşturulmasının, değişim esnasında yaşanacak güçlükleri aşmada çok daha etkin olacağı açıktır.** Bu düşünceden hareketle, bu raporda Güneydoğu Anadolu Projesinin bölge üzerinde yaratacağı değişimleri kanalize edecek kuruluşların varlığı ve bunların yeterliliklerini inceliyoruz.

B. PET METODOLOJİSİ

Güneydoğu Anadolu Projesi'nin teknolojik değişimini ve gelişimini irdelemek için yürüttüğümüz bu projede, bir metodolojiye ihtiyaç duyduk. Bununla birlikte, önceden yapılmış olan çalışmalarda, teknolojik gelişimin tek bir boyut üzerine etkisinin irdelendiği gözledik (teknoloji-ekonomi etkileşimi veya teknoloji-sosyal gelişim etkileşimi). ***Bu tür yaklaşımların eksikliği, toplam sistemdeki etkileşimleri göz ardı etmeleridir.***

Avrupa Komisyonu'nun kurduğu "Institute For Prospective Technological Studies" tarafından yayınlanan, "Innovation Diffusion and Political Control" isimli rapor, teknoloji gelişiminin sistematik incelenmesi yönünde yapılan önemli bir çalışma. Raporla, İngiltere'de enerji üretiminde kojenerasyon işletmelerinin getirdiği teknolojik değişim inceleniyor.

Projemizde, söz konusu raporda kullanılan metodolojiden yararlandık. Metodoloji, teknolojik gelişim sürecini sistematik olarak inceleyen PET (Politika, Ekonomi ve Teknoloji) sistemi olarak adlandırılıyor. Metodoloji kapsamında ilk olarak, ele alınan sistemin iç ve dış öğelerini tanımlamak gerekiyor. İkinci basamakta, sistemde birbirini etkileyen en önemli aktörler tanımlanıyor: Bu aktörler sırasıyla politik otoriteler, teknoloji üreticileri ve teknoloji kullanıcılarıdır.

Kısaca bu metodolojide incelenenleri dört seviyede tanımlayabiliriz;

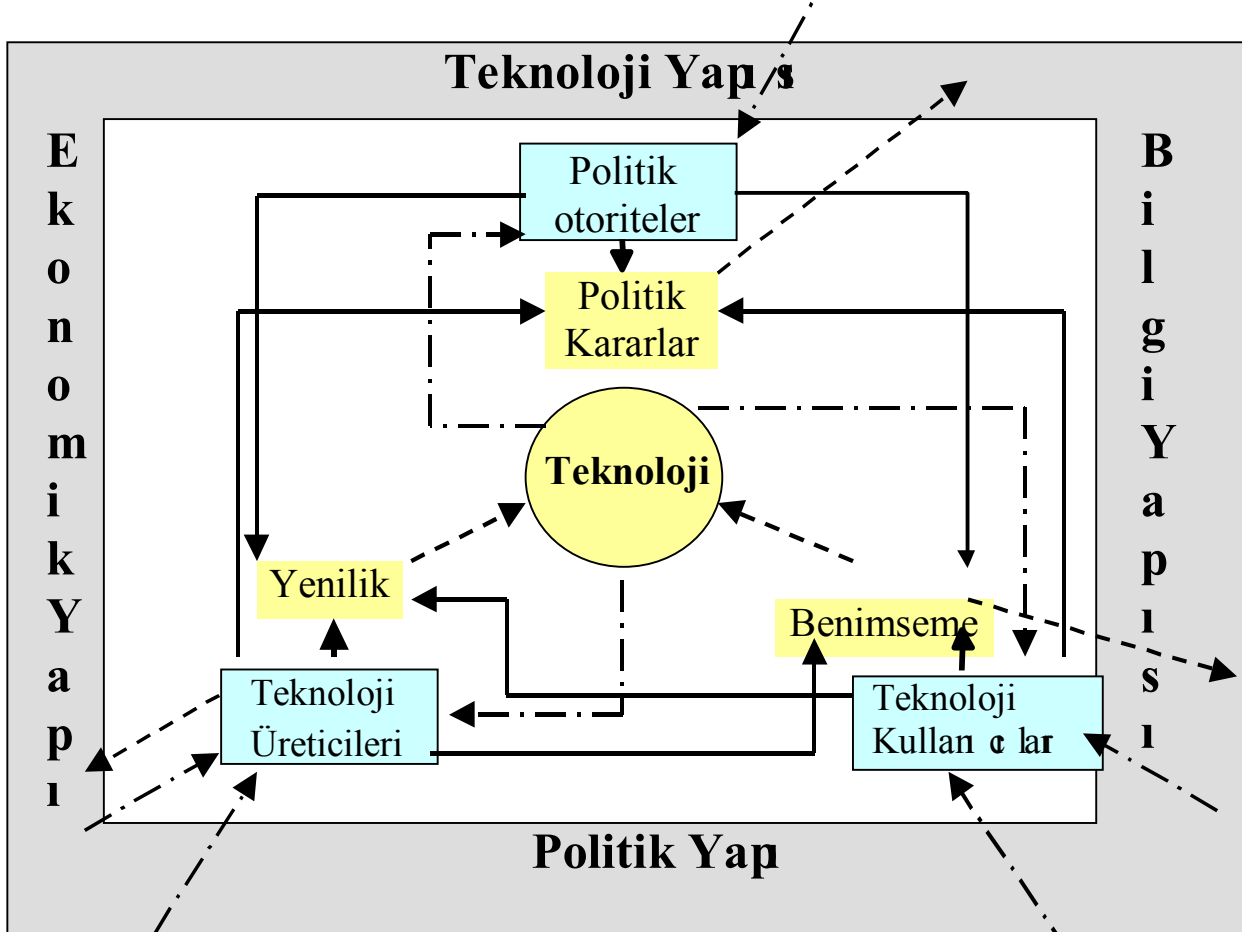
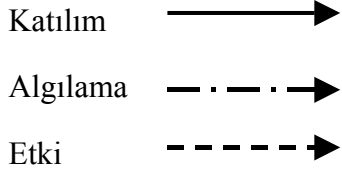
Teknoloji: Değişimi yaratan teknoloji ve teknoloji seçenekleri.

Aktörler: Etkileşimleri ve kararları, teknolojik seçimi ve gelişimi doğuranlar

Yapılar: Aktörlerin ve teknolojilerin oluşturduğu iç ortam. Bu ortamda etkileşim ve toplam etki yaratılmaktadır.

Dış Faktörler: İç sistem tarafından etkilenmeyen, fakat değişimleri iç sistemi de değişime zorlayan faktörlerdir.

Metodolojinin şematik gösterimini aşağıda sunuyoruz:

Sonuç olarak metodoloji, irdelemeyi aşağıdaki tabloda verilmiş olan başlıklar çerçevesinde yapmamızı öngörüyor:

Teknoloji	Prensipler Değişimler
Yapısal Değişimler	Teknolojik Ekonomik Bilgi Politik
Kararlar, İlişkiler ve Motivasyonlar	Yenilik Sunumu Benimseme Politik Kararlar
Dış Gelişmeler	Yurt Dışı Pazarlardaki gelişmeler Teşvik politikaları Ekonomik büyüme Kamuoyunun görüşü

Esas olarak, irdeleme tanımlanabilecek herhangi bir teknoloji için yapılabileceği gibi, Güneydoğu Anadolu Projesi gibi çok boyutlu ve kapsamlı bir proje için de kullanılabilir.

Bu metodolojinin yaygınlaştırılması ve ülkemiz koşullarına uyarlanması, birbirinden bağımsız yapılan analizleri, belirli bir standarda getirecek ve çalışmaların sürekli olması için gerekli altyapı desteğini verecektir.

C. GAP PROJESİ - GENEL BAKIŞ

Güneydoğu Anadolu Projesi, Türkiye'nin en büyük bölgesel kalkınma projesi olup, dünyada uygulanan kalkınma projeleri arasında da en büyüklerinden biridir.

1961 yılında Diyarbakır'da kurulan **Fırat Planlama İdaresi'nin** yürüttüğü Fırat nehri üzerindeki projelerle, yine Diyarbakır'da DSİ Bölge Müdürlüğünün Dicle nehri üzerindeki projeleri, **1977 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla “Güneydoğu Anadolu Projesi” başlığı altında birleştirildi.**

Proje kapsamında Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından planlanan, sulama ve hidroelektrik üretimine yönelik **13 büyük proje demeti** yer alıyor. GAP, Dicle ve Fırat nehirleri ile kolları üzerinde **22 baraj ve 19 hidroelektrik santralının** inşaatını öngörüyor. Proje tamamlandığında **1,7 milyon hektar arazinin sulanması, 7500 MWın üzerinde bir kurulu kapasiteyle yılda 27 milyar kWh elektrik enerjisi üretilmesi** planlanıyor. Karakaya ve Atatürk Barajlarından **Temmuz 1997 sonu itibariyle** elde edilen **116 milyar kWh elektrik enerjisinin değeri yaklaşık 7,8 milyar \$.**

Güneydoğu Anadolu Projesi, dünyada bugüne kadar denenmiş bölgesel kalkınma projelerinin en iddialılarından biridir. Proje, sulama ve elektrik enerjisi projelerine ek olarak sanayi, madencilik, ulaşım, eğitim, sağlık, haberleşme de dahil tüm ilgili sosyal ve ekonomik sektörleri içeriyor.

Güneydoğu Anadolu Proje bölgesi, dokuz ili kapsıyor: **Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şırnak ve Şanlıurfa.** Bölge, **toplam ülke yüzölçümünün yüzde 9.7'sine denk düşen 75,358 km²'lik bir yüzölçümüne sahip** ve güneydoğuda Irak, güneyde Suriye'ye komşudur.

1997 nüfus sayımına göre, Güneydoğu Anadolu Projesi bölgesinin toplam nüfusu **6,152,787'dir** ve **62,610,252** olan ülke nüfusunun **% 9.8'ini** oluşturmaktadır. **1990** sayımına göre bu rakamlar **5,158,013, 56,473,035 ve % 9,1dir.** Bölgedeki bütün illerden diğer bölgelere sürekli net dış-göç sözkonusu olmakla beraber, nüfusun genel nüfus içindeki payının artması bölgedeki doğurganlığın yüksekliğine işaret ediyor.

Güneydoğu Anadolu Projesi bölgesi Türkiye'nin az gelişmiş bölgelerinden biridir. Bölgenin 1995 rakamlarına göre kişi başına gayri safi bölgesel hasılası, Türkiye'nin kişi başına gayri safi yurtiçi hasılasının yüzde 55'i kadardır.

Aşağıdaki tabloda, GAP İdaresi Başkanlığı tarafından Güneydoğu Anadolu Projesinin etkilerini gözler önüne sermesi amacıyla yapılan ekonomik projeksiyonu veriyoruz.

Güneydoğu Anadolu Projesi Ekonomik Projeksiyon

Toplam Üretim (Milyar \$)	1985	Master Plana Göre 2005	Yıllık Artış (%)
Tarım	1.2	3.2	4.9
Sanayi	0.5	3.6	10.0
İnşaat	0.2	0.8	6.6
Hizmetler	1.2	6.5	9.0
Toplam	3.1	14.1	7.7

Nisan 1998'de 55. Hükümet tarafından, Güneydoğu Anadolu Projesi hedeflerinin 2010 yılı itibariyle realize edileceği açıklandı. 1997 yıl sonu itibariyle proje kapsamında 13 milyar dolar harcandığı, projenin tamamlanması için 20 milyar dolara daha ihtiyaç duyulduğu belirtildi. Enerji sektörü projelerinde %71'lik gerçekleşme, tarım sektörü yatırımlarında ise sadece % 9'luk gerçekleşme sağlandı.

D: İRDELEME VE ÇIKARIMLAR

1. YAPISAL DEĞİŞİMLER

Güneydoğu Anadolu Projesi sonuçlarının alınmasıyla birlikte teknolojik, sosyo-ekonomik, bilgi bazlı ve politik değişimlerin yaşanacağı açık. Bu bölümde söz konusu değişimleri inceliyoruz.

a. Teknolojik Değişimler

Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamında tarım, enerji, madencilik, üretim, ulaşım, turizm, konut, eğitim ve sağlık sektörlerinde belli oranlarda yatırımların yapılması hedeflenmiştir. 1997 yılı sonu itibarı ile yaklaşık olarak %41,3'lük bir tamamlanma yüzdesine ulaşılmıştır.

Söz konusu yatırımların gerektirdiği makine parkı ve altyapı değişimlerinin aynı paralelde olup olmadığı bir soru işareti olarak kalmaktadır. Güneydoğu Anadolu bölgesinin sebze üretiminin 2010 yılında 5.1 milyon ton olması (yazlık üretim 4,5 milyon ton, kışlık üretim 608 000 ton) öngörülüyor. *Böyle bir tonajı kaldıracak sebze işleme, taşımacılık, vb. yan sanayi yatırımlarına ilişkin planlamaların yapıldığına, bölgedeki özel firmaların bu çalışmalara dahil edildiğine dair bilgilere ulaşamadık.* Bu durum bizde, *Güneydoğu Anadolu Projesi hedeflerini tesbit eden kurum ve kişilerin, bu hedeflerin büyüklükleriyle ilgili karşılaştırmalı ölçek bilgisine sahip olup olmadıkları konusunda kaygı yarattı.*

Söz konusu makine parkı değişimleriyle ilgili araştırmaların bölge üniversiteleri aracılığıyla yürütülmesinin takibi ile bölge şirketlerinin bu konuda bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesi, bölge illerinde kurulmuş olan sanayi odalarının görevleri arasında yer almalıdır.

b. Sosyo-Ekonomik Değişimler

Güney Doğu Anadolu Projesinin, bölge halkının sosyo-ekonomik yaşamına artı değerler katacağı kaçınılmaz. İnternet üzerinde ulaşabildiğimiz projeksiyonlara göre,

bölgenin gelir seviyesinin, projenin tamamlanmasıyla birlikte şu anki konumunu beşe katlaması bekleniyor.

Ülkemizde proje yönetimi konusunda, özellikle kamu kesiminde gözlenen önemli bir eksiklik bu noktada göze çarpıyor. ***Bu kadar önemli ve büyük hedefler ortaya konurken, bu hedeflerin adım adım takip edilmesi gözden kaçırılıyor. Ulaşılabilecek noktalar ortaya konurken, bu hedeflere hangi süreçlerden geçilerek varılması gerektiği, mevcut konumda planlanan sürecin neresinde bulunduğu gibi proje metodolojisinin temel yaklaşımları atlanmaktadır.***

Örneğin, 13. Sayfada verilen tabloda verilen 1985 - 2005 makro-ekonomik hedeflerin 1990da neresindeydik, 1995'te neresindeydik sorularına cevap bulamadık. Başlangıçta verilen gelir seviyesinin beşe katlanacağı hedefine ulaşmak için 1998 sonu itibari ile nerede olmalıyız sorusunun cevabına da ulaşamadık. Yaptığımız araştırmalarda, ***Güney Doğu Anadolu Projesinin içeriğini ortaya koymada oldukça cömert olunurken, proje takibi konusunda aynı hassasiyetin gösterilmediği ortaya çıkmaktadır.***

Kişi başına gayri safi milli hasıla, kişi başına tasarruf, tüketim desenlerindeki değişim gibi parametreler, bölge ekonomik değişiminin irdelenmesi açısından oldukça etkin göstergeler. Aşağıdaki tabloda, kişi başına düşen GSMH değerlerinin yıllara göre değişimini veriyoruz.

Kişi Başına Gayri Safi Milli Hasıla (Cari Alıcı Fiyatlarıyla-ABD Doları)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
GAP BÖLGESİ	1.606	1.629	1.625	1.765	1.237	1.496	1.558
TÜRKİYE	2.682	2.621	2.708	3.004	2.184	2.759	2.928
GAP/TURKEY	%60	%62	%60	%59	%57	%54	%53

(Kaynak: DİE-<http://www.die.gov.tr>, DPT-<http://www.dpt.gov.tr>)

Tabloda ilgi çeken en önemli nokta, 1992 yılından itibaren Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve ülke geneli kişi başına GSMH rakamlarının Güney Doğu Anadolu Bölgesi aleyhine değişmeye başlamış olması ve bunun projenin temel amacını gerçekleştirme konusunda bir takım aksamaların olduğu konusunda yarattığı şüpheci.

Ekonomik değişim yanında, sosyal ve altyapı alanında yaşanacak değişimlerin planlanması ve takibi de oldukça önem taşıyor. Örneğin, yapılan projeksiyonlara göre, 166.000 kentsel ve 81.000 kırsal konuta ihtiyaç duyulacak. ***Bu konutların yapımından önce, bu konutları taşıyacak altyapı imkanlarının (kanalizasyon, içme suyu, çöp alanı vb.) geliştirilmesi çalışmalarına Türk Müteahhitler Birliği yetkililerinin katıldığı hakkında bilgiye ulaşamadık.***

2005 yılında, 1997 Nüfus sayımı sonuçlarına göre 6,2 milyon civarında olan bölge nüfusunun 9 milyona ulaşacağı tahmin ediliyor. Zaten ülke ortalamasının altında olan sağlık ve eğitim olanaklarının, tespit edilen nüfus artışını da içerecek şekilde

iyileştirilmesi önemli bir nokta olarak ortaya çıkıyor. **Bölgede kentsel servis götürülmesi gereken nüfus oranı oldukça hızlı artarken, toplam servis hacminin bu oranda artmaması, Güney Doğu Anadolu Projesinin sonuçlarının toplumsal yaşamda ortaya çıkmasındaki en büyük engel olacaktır.**

Güney Doğu Anadolu Projesinin, toplumsal yapıda yaratacağı değişimlerin saptanması ve bu değişimlerin ekonomik yapıdaki değişimlerle paralelliğinin sağlanması, projenin hedeflerine ulaşmasında etkin bir rol oynayacaktır. Toplumsal yapı üzerine, Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası, bazı üniversiteler (ODTÜ Sosyoloji Bölümü, Ankara Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi) ve GAP İdaresi Başkanlığı tarafından çeşitli araştırmalar yapılmış olmakla birlikte, bu araştırmalar genel itibari ile sadece birer tespit aracı olarak kalmışlardır. **Araştırmalar periyodik olarak tekrar edilmediğinden toplumsal değişimin seyrini izlemek ve gerekli önlemleri zamanında almak mümkün olamamaktadır.**

Diyarbakır'ın Lice ilçesi yakınlarında 8 milyon ABD \$'na kurulan ve yılda 1300000 m2 mermer kapasiteli Toprak Mermer Fabrikasında üretilen dünyanın en kaliteli pembe ve bej mermerler, Mart 1998de Avrupa, Uzakdoğu ve Ortadoğu ülkelerine pazarlanmaya başlandı. Mart 1998de toplam 105 kişinin çalıştığı fabrikada Nisan 1998de tam kapasiteye geçilmesiyle işçi sayısı 250 olacak.

Halkbank, 1997 yılında GAP bölgesindeki 6 ildeki esnaf ve sanatkar, orta ölçekli sanayici ile genç ve kadın girişimcilere 10 trilyon 130 milyar 94 milyon TL kredi verdi.

İl	Kredi Miktarı milyar TL
Diyarbakır	4.210
Şanlıurfa	3.159
Mardin	1.389
Batman	622
Siirt	469
Şırnak	281

GAP, bölgedeki aşiretlerin toplumsal rolünü de değiştirmeye başladı. Aşiretler ve reisleri, sahip oldukları köy sayısı ve arazilerinin büyüklüğüyle değil, kurdukları sanayii tesisi sayısı ile yarışıyor. Değişim, köylerdeki tarım işçilerini, yeni kurulan tesislerde sanayii işçiliğine soyunduruyor:

Aşiret Reisi	Yerleşim Merkezi	Sektör
Mustafa Akyıl	Diyarbakır	Entegre tekstil tesisleri
Şehmus Duyan / Hatiler	Mardin	Un fabrikası, ithalat/ihracat şti
Bedrettin Karaboğa /Amereki	Mardin - Kızıltepe	Un, makarna, bisküvi, yem, çikolata fabrikaları; besi çiftliği
Hadi Kahraman / Şeğ		Çırçır fabrikası
İbrahim Ertaş / Heseneki		İthalat/ihracat
İhsan Kazol / Kazol	Şanlıurfa - Siverek	Çırçır fabrikası
Ömer Turanlı / Reşoven	Adıyaman - Kahta	Tekstil fabrikası
Murat Bucak / Bucak	Şanlıurfa – Siverek	Teneke fabrikası

DSİ 16. Bölge Müdürlüğü, 1997de 4 milyon balık üreterek GAP bölgesindeki tüm göl ve göletlerin ihtiyacını karşılamış. 1998 hedefleri 6 milyon adet. Kısa sürede 20 milyon adete varmayı hedefliyorlar.

Güneydoğu Anadolu Projesi'nin en belirgin hedeflerinden biri, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Türkiye'nin diğer bölgeleri arasında var olan büyük sosyo-ekonomik uçurumu kapatmak. Bu amaca yönelik çalışmalardan bir tanesi, bölgede oluşturulan Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM)'dir. ÇATOM'lar hakkında ulaştığımız bilgileri aşağıdaki satırlarda irdelemek istiyoruz.

Bu merkezler, sürdürülebilir insani gelişme felsefesine dayandırılmaktadırlar. Bu yolla Güneydoğu Anadolu Bölgesi halkının gelir düzeyini ve hayat standardını yükselterek, bu bölge ile Türkiye'nin diğer bölgeleri arasındaki sosyo, ekonomik gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak hedeflenmektedir.

Bu kelimeler, “hedef”ten ziyade “misyon” tanımına uyuyor.

Halkı ve özellikle kadınları sorunlarını belirlemeye ve anlamaya teşvik etmek, sorunlarına çözüm aramalarında onları yönlendirmek, özgüven duygusunu geliştirmek, kadını toplumsal ve ekonomik yaşamın aktif bir üyesi haline getirmek ve kalkınma süreçlerine entegrasyonlarını sağlamak, toplumsal potansiyel liderliği geliştirici eğitim çalışmaları yaparak gönüllü liderler yetiştirmek, bölge koşullarına uygun sürdürülebilir modellerin geliştirilmesine katkıda bulunmak....

“Hedef” diye tanımlanan yukarıdaki cümleler “genel amaçlar” tanımına uyuyor.

Bu amaçları yerine getirmek için ise ÇATOM'ne fonksiyonellik kazandırma gereği ortaya çıkmıştır. Kadınlara ve genç kızlara yönelik okuma-yazma kursları düzenlemek, genel sağlık, ana-çocuk sağlığı, hijyen, beslenme, ev ekonomisi, gelir elde etmeye yönelik beceri kazandırma vb. konularda eğitim vermek, kırsal alanlarda tarımsal faaliyetler, kentsel alanlarda halı, kilim, konfeksiyon vb. ağırlıklı faaliyetler düzenlemek bu fonksiyonlar arasında sayılabilir. Böylece kadının para kazanarak özgüveninin sağlanması, aile gelirine katkısının artması, aile gelirinin kullanımında söz sahibi olmasının sağlanması mümkün kılınacaktır.

“Hedeften” hareketle tanımlanabilecek “program faaliyetleri” için “süre”, “etkilenecek kişi sayısı”, “hedeflenen değişim” tanımlanmadığından, ölçülebilir somut sonuç alınmasının zor olacağından kaygı duyuyoruz.

Projenin uygulamacıları Güneydoğu Anadolu Projesi İdaresi, Uluslararası Kuruluşlar, Kamu Kuruluşları, Sivil Toplum Örgütleri, Yerel Yönetimler olarak tesbit edilmiştir. ÇATOM'nde içerik belirleme anlamında planlama ve uygulama aşamalarında bizzat kadınların katılımı sağlanmaya, sosyal ve gelir getirici programlar bir bütün içinde ele alınmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle katılımcı ve entegre bir yaklaşım söz konusudur. Ayrıca pazar imkanları ve üretimde süreklilik sağlanması, hammadde, pazar ve krediye ulaşılabilirliğin gerçekleşmesi amacıyla katılımcıların kooperatif vb. şekilde örgütlenmeleri teşvik edilmektedir.

Uygulayıcı sayısındaki çokluk, uygulamada koordinasyon sorununa işaret ediyor. Bu konudaki başarı düzeyimiz herkes tarafından bilindiğinden bu konuya özen gösterilmelidir. İllerdeki üniversitelerde, bölgenin tamamı yerine, sadece o ili hedefleyen Ekonomik Kalkınma Araştırma Merkezi kurulması yararlı olacaktır.

Veriler incelendiğinde, Kasım 1995'ten bu yana Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 10 adet ÇATOM'un kurulabildiği ve **halkın katılımının yeterince sağlanamadığı görülüyor. Katılımın sağlanamamasında, eğitim programlarında kullanılacak materyaller için katılımcıların alım gücünün bulunmaması, içeriğin gelişmeyi sürekli kılacak şekilde güncellenememesi, beceri kazandırma programlarında üretilenlerin gerekli koordinasyonun sağlanamaması nedeniyle pazarlanamaması ve özel teşebbüs ve girişimcilik ruhunu teşvik edecek maddi desteğin uygulamacılar tarafından sağlanamaması başlıca noktalar olarak sıralanıyor. Ayrıca programa katılan kişilerin becerilerini günlük yaşamlarında verimli bir şekilde kullanamadıkları görülmüş.**

Bu durumda, programda kullanılan eğitimcilerin yerel idareler (belediye, valilik vb) yerine ildeki üniversiteler tarafından seçilmesi, seçilen kişilerin özellikle koordinasyon ve örgütlenme (olumsuz çağrıştırma yapıyorsa “teşkilatlanma” da kullanılabilir) eğitimi alması, ayrıca programa katılanlara çevrelerini bilinçlendirme ve yönlendirme yeteneklerinin kazandırılması yararlı olacaktır.

1991 yılından bu yana GAP bölgesindeki kadınlara yönelik yapılan çalışmaların, Türkiye kamuoyunun gündemine yoğun olarak ancak Aralık 1997’de Siirt Valisi Sn Osman Acar’ın gayretiyle girmesini ilginç karşılıyoruz. ***Güneydoğu Anadolu Projesinin etkileri ve sonuçları hakkında toplumun tüm kesimlerini zamanında bilgilendirmek amacıyla gereksinim duyulacak “Proje İletişim Planı”nın kimsenin aklına gelmemesi bizi şaşırttı.***

Bu projeye Şubat 1998 itibariyle yapılan bağış miktarı 13,6 milyar TL. Proje kapsamında il çapında 3000 ilköğretim çağındaki öğrenci, örgün eğitim bünyesine kazandırıldı. 15 doktor ve 25 hemşireden oluşan sağlık ekibi, 8345 kuryere ilk yardım, çevre sağlığı, çocuk gelişimi, ana-çocuk sağlığı, aile planlaması ve temel sağlık bilgileri konusunda seminerler verdi. Nüfus Müdürlüğü ise, 429 çiftin resmi nikahını, 1922 kişinin de doğum kaydını yaptı. Sosyal Yardımlaşma Vakfı, gıda yardımında bulundu.

c. Bilgi Bazlı Değişimler

Bölgedeki bilgi bazlı değişimin ne yönde olduğunu izlemek için bazı temel göstergelere ihtiyaç vardır. Bunların arasında iletişim ağlarındaki değişimi gösteren bölgedeki telefon, faks, bilgisayar sayısı, internet kullanıcı sayısı sayılabilir. Özellikle bilgi düzeyindeki değişimi ölçmek için ÖSS, ÖYS sonuçları kullanılabilir.

Bu projede bilgi bazlı değişimlerden bir tanesini, illerdeki yüksek öğretim öğrencisi ve öğretim elemanı sayılarındaki gelişimi inceledik. Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı’ndan alınan bilgiler tabloda verilmiştir.

	97/98	97/98	96/97	96/97	95/96	95/96
	öğrenci	öğ. el	öğrenci	öğ. el	öğrenci	öğ. el
Adıyaman	618	18	432	17	444	17
Batman	476	29	449	33	455	31
Diyarbakır	9293	999	8723	975	8161	932
Gaziantep	4218	446	4078	404	3910	386
Kilis	332	12	228	8	175	8
Mardin	340	4	286	4	239	4
Siirt	1103	22	833	20	765	23
Şanlıurfa	4959	304	4996	400	4217	303
Şırnak	96	3	88	3	55	0
Ara Toplam	21435	1837	20113	1864	18421	1704
İlçeler	1423	45	895	14	665	6
Toplam	22858	1882	21008	1878	19086	1710

Bölge nüfusuna ve ihtiyaçlarına bağlı olarak üniversite fakültelerinin ve yüksek okullarının hangi bölümlere hangi büyüklükte ne zaman sahip olmalarının uygun olacağı konusundaki çalışmaların, Ankara'da YÖK Başkanlığı yerine bölge üniversitelerince daha önce önerilen, örneğin Adıyaman için Adıyaman Ekonomik Gelişme Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından ildeki tüm özel sektör, kamu ve üçüncü sektör yöneticilerinin katılımıyla yapılmasını öneriyoruz.

Bilgi Oluşturma Süreçleri ve GAP Bilgi Tabanı Geliştirilmesi

İrdeleme çalışmamızın bir parçası olarak, GA Projesi ile ilgili her tür bilginin bulunması, derlenmesi, gruplanması ve saklanması ile ilgili bir proje tanımladık. Yrd. Doç. Dr. Nuri Başoğlu liderliğindeki bu projede, mevcut bilgilerin derlenmesi, yeni kaynaklardan farklı veya mevcutlardan daha sağlıklı bilgilerin aranması paralel olarak yürütülecektir. Bilgiler özelliğine göre MORN veya dCube'da saklanacaktır.

Temel faaliyetler aşağıdaki gibidir:

- Bilgi Toplama stratejisinin tespiti
- Bilgi düzenleme ve saklama stratejisini tespit edilmesi
- Bilgi kalite standartlarının tespiti
- Standart bilgi kalitesi
- Konu bazlı bilgi kalitesi
- Bilgi saklama ve kontrol süreçlerinin tespiti (*veri modeli, araç, dönüşüm vb.*)
- Mevcut bilgilerin kataloglanması (MORN, dCube), gruplanması, format düzenleme
- Bilgi Kaynak envanterinin çıkarılması ve gerekli görüşmelerin yapılması.
- Sürekli bilgi akış düzenlerinin oluşturulması
- Kuruluşlar ile anlaşmaların yapılması
- Web düzeni
- Teknik altyapı
- Bilgi kullanım ve dağıtım süreçlerinin planlanması
- Bilgi maliyetinin hesaplanması, bilgi üretimi girdileri
- Bilgi yarar fonksiyonlarının (*utility function*) irdelenmesi ve bilginin maddi değeri
- Bilgi sistemlerinin kurumsallaşması ve piyasa konumları (*talep-arz dengeleri*)

d. Politik Değişimler

Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamında politik değişimleri incelemek için detaylı bir araştırma gerekmektedir.

Modelin bu kısmının tamamlanması daha sonraki çalışmalara bırakılmıştır. Bu çalışmalarda, özellikle GAP Belediyeler Birliği'nin rolü ve görevleri, belediyelerin partiler arasındaki dağılımı, partilerin il ve ilçe teşkilatlarında yaşanan değişimler, yerel yönetimlerin, GAP İdaresi Başkanlığı ve Ankara arasındaki etkileşimleri incelenmelidir.

2. KARARLAR, İLİŞKİLER VE MOTİVASYONLAR

Bu bölümde yapısal değişimlerin oluşturduğu etkileşimler, *Yenilik Sunumu*, *Benimseme* ve *Politik Kararlar* başlıkları altında incelenmelidir. İrdeleme çerçevesinde yorum yapılan başlıklar aşağıda özetlenmiştir.

a. Yenilik Sunumu

Yenilik sunumundan, yeni teknolojilerin bölgeye getirilmesini kastediyoruz. Bu yeniliklerin sunumu ile ilgili aktörlerin rollerine aşağıdaki bölümlerde değiniyoruz.

Özel Teşebbüsün Rolü: Türkiye'deki firmaların, katma değerli işlerinin bir kısmını Güneydoğu Anadolu Projesi bölgesine aktarmaları, bu bölgedeki en etkin yenilik sunumu politikası olacaktır.

Sektörlere göre Türkiye'de faaliyet gösteren şirketlere baktığımızda, Güneydoğu Anadolu Projesi bölgesinde daha çok tüketim sektörü yayılmaktadır. İncelediğimiz on büyük şirketin, bölgedeki bayii, yetkili satıcı ve yetkili servis sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

GAP Bölgesi Bayii, Acenta ve Yetkili Servis Dağılımı

	Acenta	Bayii/Yetkili Satıcı	Yetkili Servis	Diğer
Adıyaman	2	45	1	6
Batman	1	21	0	4
Diyarbakır	3	84	1	11
Gaziantep + Kilis	5	105	3	11
Mardin	2	43	0	7
Siirt	0	23	0	2
Şanlıurfa	2	75	2	9
Sırnak	1	16	0	3
GAP	16	412	7	53
Türkiye	790	9609	844	98

Aynı şirketlerin asıl katma değerlerini yarattıkları işler (ürün ve servis üretme) ise tamamıyla bölge dışında yapılmaktadır. *Dışarıda üretilen katma değer, içeride tüketilmesi ile bölgede yenilik sunumu beklenmesi son derece güçtür.*

1997de kurulan Doğu Holding A.Ş., Türkiye'de Güneydoğu Anadolu Projesi bölgesine yatırım yapmak ve bölgeye yenilik getirmek amacını gütmektedir. İTO bünyesinde 69 şirketin (Koç Holding, Altınyıldız, İhlas Holding, Çarmıklı, İTO, vb.) eşit payla kurdukları bu şirket, yapısal eksikliklerinden dolayı başarılı olması son

derece güçtür. *Yönetimin profesyoneller tarafından yapılmayıp, ek iş olarak yapılması, eşit paylı şirketlerin karar almadaki zorlukları, yatırım için para toplanamaması bu eksikliklerin temelidir. Doğu Holding A.Ş.'nin daha profesyonel bir yapıya kavuşturularak (Yönetim Kurulu Başkanı dahil tüm çalışanların tamgün profesyonel olarak şirket yönetimiyle ilgilenmeleri, kastedilmiştir) İMKB Yeni Şirketler Pazarına kote edilerek yüksek oranda halka açılması finansman sorununu çözecek bir yaklaşımdır.*

Kurulduğundan bu yana medyaya yansıyan başarılı (başarının nasıl tanımlanıp nasıl ölçüldüğünü bilmiyoruz!) çalışmalarını sıralarsak; TOSCANA süs bitkileri, sera ve fidancılık, şoklama tesisleri ve Dedeman otelciliğin tavukçuluk tesisleri. Projelerin kapsamı ile ortak şirketlerin büyüklükleri karşılaştırıldığında Doğu Holding'in başarılı olduğunu söylemek güçtür.

Şanlıurfa'lı modacı Faruk Saraç'ın Cemil İpekçi ile birlikte Şanlıurfa'da 23 Mayıs 1998'de "Harran gelin olsun, Fırat damat" adıyla İtalyan ve Fransız tasarımcıları ile moda editörlerinin de katılacağı bir moda şöleni düzenlemesi çok güzel. Faruk Saraç'ın "Paris, Milano Moda Günleri gibi, Şanlıurfa'da da *Moda Günleri* neden olmasın?" sorusunun cevabı kendisinde. 2002 yılına kadar aynı tarihlerde "*Şanlıurfa Moda Günleri*" düzenlenmesini kendisi sahiplenirse sürekliliğe katkı yapar.

Berdan Tekstil A.Ş., Şanlıurfa OSBnde iplik üretim tesisleri kurmak üzere 42000 m2lik arsa için Mart 1998de tahsis belgesi aldı.

1997deki toplam reklam yatırımının %80inden fazlasını gerçekleştiren ve 142 ajansı temsil eden İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya ve Bursa Reklamcılar Dernekleri, Mart 1998de oluşturdukları güç birliği çerçevesinde Güneydoğu'daki bir ilde "Güneydoğu Reklamcılar Derneği" kurulmasına öncülük etmeliler ve GAP bölgesi kaynaklı ürünlerin pazarlamasında doğru kanal seçimi ile örgütlü yapılanma konusunda bölgedeki üniversitelerin iş idaresi bölümleriyle işbirliği geliştirmeliler.

Vasfi Akyıl başkanlığındaki Güneydoğu Sanayici ve İşadamları Derneği, bölge insanın teknik ve yönetim konularındaki eğitimini öncelikli proje olarak ele almalı.

Kahramanmaraş'ta kurulu Arsan Tekstil, 1998de halka açılmayı planlıyor. Şirket, 30 milyon dolarlık 30000 m2 kapalı alana sahip olacak boyama ve dokuma tesisinin inşaatını sürdürüyor. Günde 35 ton kumaş boyama ve dokuma kapasitesine sahip olacak yeni tesis için Alman Reiter firmasından 96 adet son teknoloji tezgah ithal edilmiş.

Şubat 1998de IFC yetkilileri Şanlıurfa'da işadamları yatırımcılar ve bankacılarla bir araya geldi. Su pompaları üreten Elmaksan ile bir tekstil ihracatçısı fabrika ziyaret edildi.

Gaziantep'te kurulacak "Serbest Bölge", GAP bölge illerinin dış ticaretini olumlu etkileyecektir. Bölge üniversitelerinin meslek yüksek okullarında "Dış Ticaret" programlarının gecikmeden devreye girmesi dış ticaret faaliyetlerindeki başarı açısından büyük önem taşıyor.

Onur Air, VIP, Duru, Asya, İremTur gibi turizm şirketleri, 1999da Avrupalı turistlere, Şanlıurfa, Diyarbakır, Harran, Batman, Mardin hattında doğal ve tarihi turizm noktalarını sunmak ve 2000de Şanlıurfa'yı değişik dinlerin ziyaret merkezi yapmak istiyor. Süryani mezhebinin en büyük merkezi Mardin'de 7 tarihi kilise ile Süryani eğitiminin verildiği dünyadaki tek okul Deyrülzafaran bulunuyor. Terör bölgedeki turizm faaliyetlerini çok olumsuz etkiledi.

	Turist Sayısı 1989	Turist Sayısı 1996
Güneydoğu	70000	19000
Şanlıurfa	15000	2000
Mardin	4000	180
Batman		30
Siirt		21

45 milyon \$'a mal olup 2000 yılında hizmete girmesi planlanan Şanlıurfa Havaalanının temeli 9 Mayıs 1998'de atıldı.

Doğu Holding A.Ş., merkezi Şanlıurfa'da olacak 5 trilyon TL sermayeli Doğu Yatırım Bankası'nın kuruluş çalışmalarını 1998 yazında başlattı.

Eylül 1998de Alman firması yetkilileri Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde rüzgardan enerji elde etmek istediklerini belirtti. Türkiye ile anlaşma sağlanması durumunda bölgenin çeşitli illerinde kurulacak test kulelerindeki çalışmalara mart ayında başlanacak. Jacobs Energie İşletmesi Genel Müdürü Denger Wulf, 17 yıldan beri rüzgar enerjisi konusunda çalıştıklarını belirterek, Çin, Japonya ve ABD'ye rüzgar kuleleri kurduklarını söyledi. Wulf 'Bir kuleden yılda 1 milyon 600 bin kw/saat elektrik üretilebiliyor. Bir tesis maliyetini 4 yılda amorti ediyor. Mardin ve Sinopta rüzgar kulesi test çalışmaları yağpacağız' diye konuştu. İşadamı Şeyhmus Özmen ise Mardin'e kurulacak test kuleleriyle rüzgarın özelliğinin belirlenerek enerji elde edilip edilemeyeceğinin belirleneceğini vurguladı. Özmen 'Amaç GAP'ı gelecek yüzyıllara hazırlamak. Rüzgar enerjisini Türkiye geneline yayarak bu enerjiden istifade etmeyi planlıyoruz' dedi.

Batmanlı iş adamlarından Necat Nasıroğlu, Ekim 1998de Batmanlılar olarak Batman Rafinerisine talip olduklarını açıkladı.

Üniversitelerin Rolü: Üniversitelerin yenilik sunumundaki rollerine bakmadan önce bölgedeki ve yakın çevredeki üniversitelerin durumunu gözden geçirmek gerekiyor. Biz, bazıları hakkında hiç değerlendirme yapmazken bazıları için de küçük saptamalarla yetindik. Daha detaylı bir çalışmayı bölge üniversitelerinin yapmasını öneriyoruz.

Kocaeli Üniversitesi Sualtı Topluluğu'nun Prof. Dr. Kamil Toker başkanlığında 15 Mayıs 1998de başlayacağı Atatürk Baraj Gölü altında kalan tarihi eserlerin (antik dönemde bölgede hüküm süren Kommegene Krallığı'nın başkenti olan Samsat'ta, Kâhta'da ve Nemrut Dağı'nda) sualtı belgesel çekimlerine bölge üniversitelerinden katılım mutlaka sağlanmalı.

Çevre Üniversiteler:

Fırat Üniversitesi, Elazığ

Çukurova Üniversitesi, Adana

GAP ile ilgili özellikle Tarım ve Sulama konularında en fazla çalışma yapan üniversitedir. Özel sektörün yatırımlarının yönlendirilmesi konusunda danışmanlık yapmakta ve fizibiliteler hazırlamaktadır.

İnönü Üniversitesi, Malatya

Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş

Bölge Üniversiteleri :

Üniversitelerin öğretim elmanı ve öğrenci istatistiklerine bakıldığında Türkiye genelinin çok altında sayılarla eğitim yapıldığı görülmektedir.

Bölgeye yenilik getirecek iki faktör, bölge dışından gelen öğrenci ve öğretim görevlisi sayısıdır. Bölge üniversitelerin dışardan aldığı öğrenci sayısına ulaşamadık. ***Ortadoğu ülkeleri ile Orta Asya Türki Cumhuriyetlerinden öğrencilere yönelik bir "pazarlama" faaliyetinin maddî kaynak yaratma konusunda yararı olur.***

DPT raporlarına (1998 mart itibarı ile) bakıldığında üç üniversiteye yapılan ve önümüzdeki 5 yılda yapılacak toplam yatırım 31 trilyon TL'sini bulmaktadır. Yatırımın dağılımına bakıldığında ise yapılan ve yapılacak inşaatlar 23,7 trilyon TL, makina alımları 7 trilyon TL, ***araştırma geliştirme projeleri ise sadece 240 milyar TL*** tutmaktadır. Üniversitelere ayrılan bütçenin toplam GAP bütçesine oranı ise yüzde biri seviyesindedir (toplam bütçe 3.2 katrilyon). ***Yenilik getirmede en önemli faktör olan üniversitelerde yatırım eksikliği yüzünden başarılı sonuçlar almak zor olacaktır. Üniversitelerin bütçe süreçlerine bölge illerdeki özel sektör kuruluşlarının katılması, öncelikler sıralamasının sağlık derecesini arttıracığı gibi kaynakların artmasına da yol açacaktır.***

Bölgedeki üniversitelerin kendi çalışmalarına bakıldığında ise;

Harran Üniversitesi, Şanlıurfa

Rektör atamaları ile gündeme gelen bu üniversitemiz hakkında detaylı bilgi bulunamamıştır. Ana akademik birimleri tıp, mühendislik, ziraat, fen-edebiyat ve ilahiyat fakülteleridir.

Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep

Türkiye üniversitelerin genelinde olduğu gibi çok amaçlı bir üniversite görünümünde. Mühendislik, Tıp, Fen-Edebiyat, İktisadi ve İdari Bilimler, Eğitim Fakültelerinin yanı sıra bünyesinde Konservatuar ve Sosyal ve Sağlık Bilimleri Enstitüsü bulunmaktadır.

GAP bölgesinin en çok gelişen tarım ve hayvancılık sektörlerini destekleyici Ziraat Fakültesinin, turizmi destekleyecek turizm okulunun bulunmaması büyük bir eksikliklerdir. **Üniversite mezunlarının özellikle o bölgede kalmasını sağlayacak projelerin ve iş dünyası ile ortak çalışmaların olduğunu gözleyemedik.**

Kurulan GAP araştırma merkezi (GAPMER) üzerine hiçbir tanıtıcı faaliyet ve yazı olmaması bu konuya fazla önem verilmediğini gösteriyor. Bu merkezin isminin ve fonksiyonlarının daha önceki bölümlerde tartıştığımız gibi **“Gaziantep Ekonomik Gelişme Araştırma ve Uygulama Merkezi”** olmasını öneriyoruz.

Dicle Üniversitesi, Diyarbakır

Dicle Üniversitesi de, diğer bölge üniversiteleri gibi genel amaçlı bir üniversitedir. Bölgede istihdam sağlayacak ziraat, eğitim ve sağlık bölümleri olmasına karşın, diğer bölüm mezunlarının bölge kalkınmasına doğrudan katkısının olması zordur. GAP çerçevesinde kurulan Ziraat Fakültesi tek bir alanda (bahçe bitkileri) öğrenci yetiştirmekte olduğunu ve diğer kurulan üç alana öğretim görevlisi eksikliğinden öğrenci kaydedilemediğini öğrenmek üzücü.

Üniversite bünyesinde kurulan GAP araştırma ve uygulama merkezi hakkında Gaziantep için yaptığımız yorumlar aynen geçerlidir. Ek bir yorumumuz, bir rektörün başkanlığını yürüttüğü bir araştırma merkezinin, rektörün diğer işlerinden dolayı ayıracağı zaman kısıtı sebebiyle verimli çalışmalar yapabilmemesinin mümkün olmayacağıdır.

Kamu Kuruluşlarının Rolü: Hazine Müsteşarı Yener Dinçmen, Ağustos 1998de KİT Genel Müdürü Ayşe Dönmezer, Teşvik Uygulama Genel Müdürü, Turan Serdengeçti, Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdür Yardımcısı Ali Ümit Gönülal, Yabancı Sermayeler Genel Müdür Yardımcısı Berrin Bingöl, Kamu Finansmanları Genel Müdür Yardımcısı Tülay Şaylan, Ziraat Leasing Genel Müdür Yardımcıları Murat Eke, Vural Şekerer, Hatice Dabak, Krediler Daire Başkanı Cem Kocabalı, KİT Daire Başkanı Nermin Yurtsever, Dış ekonomik İlişkiler Daire Başkanı Jale Aktaş ile Mardin’e geldi ve organize sanayi bölgesinde incelemelerde bulundu.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Sivil toplum kuruluşlarının son yıllarda bölgede gerçekleşen faaliyetlerinin arttığı konusunda medyadan dağınık bir şekilde bilgi almak mümkün. *Bu faaliyetlerin etkinlik ve verimliliklerinin ölçümü için bir metod çerçevesinde çalışma yapılması gerekir.* Bu çalışma, gelecekteki proje adımlarından biri olacaktır.

TEMA Vakfı'nın önderliğinde Mart 1998de Şanlıurfa'da düzenlenen “**Hayvancılık Sektörü ve Umut Veren İş Alanları**” isimli sempozyumda Tikveşli Grubu'nun son bir yılda yaptığı çalışmalar sonucu bölgede 10000in üzerinde kültür sığırı talebinin toplandığını ve damızlık hayvan ithali için bakanlığa müracaat edildiği bildirildi. Ayrıca, TEMA Vakfı Başkanvekili Nihat Gökyiğit, çorak ve tuzlu alanlarda hızlı büyüyen ağaç cinsleri hakkında bilgi vererek, bölgede önemli istihdam yaratacak bu ağaçların Türkiye'ye getirilmesi konusunda girişimlerin başlatıldığını belirtti.

Uluslararası Kahta Kommegene Festivali'ne İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı yönetim desteği vermeli, organizasyonu himayesine almalı.

b. Benimseme

Özel Teşebbüsün Rolü: Avrupa Topluluğu kaynaklı araştırmalara göre, teknolojik gelişimin yayılımı ve benimsenmesi için izlenebilecek en doğru yol, yenilikleri bölgeye yatırım yapan şirketler vasıtasıyla yaymak.

Bölgeye yatırım yapan şirketlerin, bölge halkını istihdam ederek bilgi birikimi transferi yapması ve daha sonra bölge halkının kendi ayakları üzerinde durmasıyla birlikte uzmanlarını o yatırımdan çekip başka yatırımlara kaydırması, yenilik sunumunu ve benimsenmesini başarılı kılıyor. *Devlet teşvik politikalarını oluştururken, projelerde “teknoloji yayılımı ve benimsenmesi” kriterlerini de gözetmesini öneriyoruz.*

Yatırımcı şirketlerin izlemeleri gereken yola bağlı yenilik sunumu, Güneydoğu Anadolu Projesi uygulamalarında iki örnekte gözlenmiştir.

Bir traktör ve ziraat makinaları dağıtım firması olan TRAKMAK, Güneydoğu Anadolu Projesi bölgesinde kurduğu entegre tesislerde, bölgedeki işgücünün kalitesinin artırılması çalışmaları yürütmektedir.

Gıda maddeleri üreticisi olan TAT Konserve Sanayi A.Ş. ise, bölgede satın aldığı arazilerde modern tarım uygulamalarına ilişkin pilot çalışmalar yapmaktadır. Bu pilot çalışmalarda sağlanan başarı, aynı modern tekniklerin çevre arazilerde de yaygınlaşmasını sağlaması beklenmektedir.

Üniversitelerin Rolü : Teknolojik benimseme, bizzat bölgede yaşayan halkın, çalışan kesimin, öğrencilerin ve öğretim elemanlarının katılımıyla gerçekleşecek olan ve bilgi birikimi aktarılan projelerle mümkün olacaktır.

Yapılan araştırmalar sonucunda, gerek bölge üniversitelerinde, gerek ülkemizin diğer üniversitelerinde yukarıdaki amaca yönelik akademik çalışmaların düzeyini kısa süre nedeniyle belirleyemedik. ***Bir metodoloji çerçevesinde bu irdelemenin yapılmasını öneriyoruz.***

Ege niversitesi'nce yrtlen ‘‘Güneydoğu Anadolu Projesi Bölgesi Mekanizasyonu’’; Ankara niversitesi'nce yrtlen ‘‘Güneydoğu Anadolu Projesi Bitki rts’’ne yönelik çalışma; Çukurova niversitesi'nce yrtlen ‘‘tarım ve bitki örtüsünün neler vereceği, tarım teknolojilerinin haritası çalışması’’ projelerinin niçin bölge üniversitelerinde yapılmadığını kısa zaman içinde öğrenme şansımız olmadı. ***Bölgedeki bilgi düzeyinin ve benimsemenin artması için, bölge üniversitelerinin yapılacak araştırmalarda mutlaka rol almasının önemine işaret ediyoruz..***

Bu konuda yapılacak daha detaylı bir araştırma ile, bu tür projelerde kullanılan bölge kaynakları, aktarılan bilgi miktarı ve proje sonunda bölgede yarattığı değişimler incelenmeli ve bu tür kriterleri yüksek olan projeler desteklenmelidir.

c. Politik Kararlar

Bu bölümde il genel meclis üyelerinin, belediye meclis üyelerinin motivasyon düzeyleri, demokratik katılım konusundaki eğilimler ve sivil toplum kuruluşlarının kararlardaki etkilerinin incelenmesini öneriyoruz.

3. DIŞ GELİŞMELER

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yürütölen bölgesel kalkınma projelerini etkilemesi muhtemel bölge dışı faktörler bu bölümde incelenmiŐtir. İnceleme kapsamında Bölge Dışı (yurtiçi - yurtdıŐı) Pazarlardaki Değişimler ve Teşvik Politikaları baŐlıklarına yer verilmiştir.

a. Bölge Dışı Pazarlardaki Gelişmeler

Güney Doğu Anadolu Projesi kapsamında meydana gelecek üretim artıŐının bölge dışına etkin bir şekilde pazarlanması, projenin bölge üzerindeki getirilerini artırırken bu projenin sadece dar anlamıyla bölgesel kalkınma projesi olarak ele alınamıyacağı gerçeğini de ortaya koyuyor.

Amerika BirleŐik Devletleri Ticaret Bakanlığı Güney Doğu Anadolu Bölgesi'ni dünyanın en büyük on potansiyel pazarından biri olarak görürken, ölkemizdeki dışı ticaretle ilgili devlet kuruluşlarının bu konuda ne gibi çalışmalar yaptığı ise birer soru işareti olarak durmaktadır. *1995, 1996, 1997 ve 1998'in ilk iki ayı dahil, İGEME aracılığıyla yurtdışına ihracat amaçlı giden 186 firma içinde GAP bölgesi illerinden sadece 3 firmanın bulunması, pazarlama konusunda bölgede geliştirilmesi gereken yetenek hacminin büyüklüğüne işaret ediyor. Bölge üniversitelerinde "Dışı Ticaret Meslek Yüksekokulu" mutlaka bulunmalı, yoksa kurulmalıdır.*

Tahıl üretiminde meydana gelecek artışla birlikte, ürün fiyatlarında ne gibi değişimlerin yaşanacağı, ihtiyaç fazlası ürünleri gerek yurtiçi gerekse yurt dışına pazarlanması ile ilgili gerekli altyapı olanaklarının planlanması ve gelişim sürecinin takibi; gerek coğrafi yakınlıkları, gerekse ekonomik koşulları nedeniyle GAP Bölgesi için potansiyel pazar olarak değerlendirilebilecek Bağımsız Devletler Topluluğu, Orta Doğu ve Körfez ölkeleri ile uluslararası ticarete ilişkin düzenlemelerin oluşturulması, adı geçen ölkelerin sosyo-ekonomik geliŐimlerinin bölge üniversitelerince (il üniversitelerindeki Ekonomik Gelişme Araştırma ve Uygulama Merkezleri aracılığıyla) takip edilerek önümüzdeki süreçte ne gibi ürünlere ihtiyaç duyacaklarının ortaya konmasını öneriyoruz.

b. Teşvik Politikaları

Güneydoğu Anadolu Projesi için ortaya konulan teşvik politikalarını üç açıdan değerlendirmek gerekir. Birincisi teŐviklerin büyüklükleri, ikincisi teşvik vermedeki kriterler, üçüncüsü ise teŐviklerin bölge yapısına özel verilip verilmediğidir.

Doğrudan verilen teŐviklerin son yıllardaki geliŐimine bakıldığında giderek azaldığı görölüyor. Güneydoğu Anadolu Projesi'sinin özel önemine rağmen, 1990 yılında çıkıŐ gösteren teşvikler diğer bölgeler düzeyine gerilemiŐtir. Bu rakamlar, teşvik politikalarının yetersizliğini gösteriyor. TeŐviklerin yarattığı 4 yıllık toplam istihdam, bölge nüfusunun sadece yüzde birinden az bir kesime hitap ediyor.

Ülkemizde Güneydoğu Anadolu Projesi için uygulanabilecek teşvik ile ilgili kararlara baktığımızda, teşviklerde Güneydoğu Anadolu Projesi bölgesi ayırımının yapılmadığını görüyoruz. Bunun yerine genel az gelişmişlik kriteri kullanılıyor. Bu da bölgedeki bazı illeri kapsam dışına çıkarıyor (Gaziantep;Kilis).

Ayrıca Güneydoğu Anadolu Projesi'nde gelişen sektörler (tarım, hayvancılık, turizm) değinilmemiştir. Teşvik vermede kullanılan kriterlere gelince, az gelişmişlik yanında bu yılki kararda bulunan **istihdamın artırılması** kriteri olumlu bir gelişmedir. ***Bunun yanında teşvik verilirken “projenin yaratacağı katma değer”, “proje veya yapılacak iş sonunda bölgeye aktarılan ve bölgede bırakılan bilgi birikimi” gibi gelişmeye yönelik kriterlerde kullanılmalıdır.***

Ulaşılan teşvik ile ilgili iki karara aşağıda değiniyoruz :

1. Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar. 26.12.1994 tarih ve 94/6411 sayılı karar ve bu kararda değişiklik yapan 96/8639 sayılı karar (8/12/1996 tarihli Resmi Gazete)

- *Bakanlar kurulu kararı.*
- *Kalkınmada öncelikli illerde teşvikli uygun yatırımlarda yurt içinden temin edilen mallarda KDV + %10 ile geri ödeme fondan sağlanır.*
- *Kalkınmada öncelikli illerde fiziki gerçekleşme oranı %25 olan yatırımlarda Kaynak Kullanım Destekleme Primi ödemesi yapılır (bu diğer illerde %35).*
- *Bu kararda belirtilen Özel Önem Taşıyan Sektör Yatırımları tanımlamalarında Güneydoğu Anadolu Projesi bölgesi sektörleri için ayrıcalık getirilmemiştir.*

2. Olağanüstü Hal Bölgesinde ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere İstihdam Yarattırılması ve Yatırımların Teşvik Edilmesi Genel Tebliği Seri No.1 (27/2/1998 tarihli Resmi Gazete)

- *Gaziantep ve Kilis'i kapsamıyor.*
- *Aşağıdaki kriterlere uyan işletmelere 5 yıl gelir vergisinden muafiyet getiriyor:*
1998-2000 yılı arasında işe başlayanlar için.
10 kişiden fazla çalıştırma zorunluluğu var.
5 yıl sonunda %40-%60 arasında indirim (eski işyerleri için de geçerli).
- *1998 yılında işe alınan işçilerden kesilen vergiler devlete 2 yıl sonra ödenniyor.*
- *Diğer vergi, resim, harçlardan muafiyet getiriyor.*
- *1998 yılından itibaren alınan arsalar, yapılan inşalar emlak vergisinden ve ilgili harç ve vergilerden muaf tutuluyor.*
- *Örnek bir başvuru formu ile yardımcı oluyor.*

c. Ekonomik Büyüme

Proje beraberinde bölge ekonomisinde oluşacak değişimlerin sürekli takibinin yapılması ve bu değişimlerin çeşitli senaryolar geliştirilerek irdelenmesi önemli bir çalışma alanı olarak değerlendirilmelidir.

Bu çalışmalar da, Ankara, İzmir, Adana veya İstanbul'daki kurumlara değil, bölge üniversitelerine yaptırılmalıdır. **Hedefimizin, bölgeye kalıcı yetenek kazandırılması olduğu unutulmamalıdır.**

d. Kamuoyunun Görüşü

Çeşitli üniversiteler ve devlet kuruluşları tarafından, bölge halkının Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamı konusundaki bilgi düzeyinin ortaya konması amacıyla araştırmalar yapıldığını tespit ettik. Bu araştırmalar, periyodik olarak tekrarlanmadığından bilgi düzeyinin gelişimini incelemek mümkün değil.

Bunun yanı sıra, proje kapsamında yürütülen bir çok araştırmada görülen kronik bir eksiklik, bu çalışmalarda da gözleniyor. **Bilgi düzeyi ortaya konurken, bu düzeyin artırılmasına yönelik öneriler, ya bu araştırmaların parçası olmamış ya da genel yaklaşımlarla geçirilmiştir.**

1998 yılının Mart ayından bu yana medyada görülen GAP'a yönelik ilginin kaybolmamasını diliyoruz. Bu gelişmede, projeye başladığımız Şubat 1998den beri, oluşturduğumuz 80 adreslik "basın e-posta listesine" her hafta bir mesaj göndermemizin ne rolü olduğunu tespit edemedik.

E. İRDELEME VE ÇIKARIMLAR - DİYARBAKIR

PET teknolojik değerlendirme modeli, Güneydoğu Anadolu Projesi gibi bir entegre kalkınma projesine uygulanabileceği gibi, bu entegre projenin bir parçası olan bir şehrin gelişmesini değerlendirmede ve hatta tamamıyla bağımsız tek bir projeyi de incelemek amacıyla kullanılabilir.

Bu kapsamda, Diyarbakır'ın gelişimini değerlendirirken, TOBB'un 1996 yılında yaptırıp 1997de yayımladığı araştırma raporunu temel olarak kullandık. ***Teknolojik değerlendirme modelini uyguladığımızda, rapordaki bilgileri çok daha kolay anladığımızı,, raporu inceleyen sorular sormaya yönelttiğini, değerlendirmede eksik kalan ve üzerinde daha fazla araştırılması gereken konuları ortaya çıkarttığını gördük.***

TOBBnin yayınladığı raporu, aşağıda modele uygun biçimde özetleyerek ve ulaştığımız ek bilgileri de yerleştirerek sunuyoruz.

1. YAPISAL DEĞİŞİMLER

Teknolojik Değişimler

Makine parkındaki değişimler : Motorlu kara taşıtı sayısı 19.929 olup onbin kişiye 1.82 taşıt düşmektedir. Elektrikli köy oranı %100, telefonlu köy oranı %98.5 ile Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Yapılan yatırımlardaki değişim : 1993-1996 döneminde 39.9 milyarlık kaynak tahsisiyle, ilin en önemli yatırımı Kralkızı Barajı olmuştur. Aynı dönemde Güneydoğu Anadolu Projesi içme suyuna ayrılan kaynak 9.1 milyar TL iken Diyarbakır içme suyuna ayrılan kaynak 2.2 milyar TLdir. Sektörel dağılım açısından kamu kaynak tahsisindeki çarpıklık belirgindir. 1994-1996 döneminde enerji yatırımları 572 milyar

TL kaynak tahsisi alırken, tarım sektörü payı 18.3 milyar TL, eğitim 11.4 milyar TL, sağlık sektörü ise 7.8 milyar TLde kalmaktadır.

1995 yılı yatırım programı çerçevesinde ayrılan toplam ödenek 4.8 trilyon TL ve toplam Güneydoğu Anadolu Projesi ödeneğinin %30'udur. Genel olarak yatırım eğiliminde artış olduğu, yabancı kuruluşların ilgisinin arttığı ve Güneydoğu Anadolu Projesi bölgesi dışsal avantajlarının yaşandığı görülmektedir.

Ceylan Holding 207 milyon \$ (tekstil 147, gıda 60) tutarında 8 fabrika kuruyor. Tesisler için Millî Emlâk Genel Müdürlüğü Diyarbakır-Siverek Karayolunun 25. Kmsinde 765000m2lik alanı ücretsiz tahsis etti. Ceylan Kimya ve Tekstil Yatırımları ile Ceylaş Gıda tarafından kurulacak fabrikalarda 3250 kişi istihdam edilecek. Yatırımlardan ilki olan iplik fabrikasının temeli Ekim 98'de atılacak. Yıllık 350 milyon dolarlık üretimden 220 milyon dolarlık ihracat yapılacaktır.

Sosyo-Ekonomik Değişimler

Sosyal Yapıdaki Değişim: Orta ve büyük toprak sahipliği oranının yüksekliği, tarımsal sulamanın yaygınlaşmasından sonra sermaye birikimi ve bu sermayenin sanayi sektörüne akışı açısından bir olanak olarak değerlendirilebilir. Bu süreç orta büyüklükte çiftçiliğe geçişi de hızlandırarak istihdam artışına katkı yapabilir.

Diyarbakır'da bulunan yaklaşık 11000 üniversite öğrencisinin varlığı, kentin kültür ve sanat yaşamının zenginleşmesine yol açacaktır.

Temeli 1997de atılan ve 5 trilyon TL'ye malolacak olan Diyar Galleria alışveriş merkezinin 1998 sonunda tamamlanması planlanıyor. Diyar Galleria 60000 m2lik kullanım alanıyla Türkiye'deki benzerlerinin en büyüklerinden biri olacak. 700 m2lik yüzme havuzu, iki sinema, 270 mağaza, 128 daire, 1000 m2lik 10 adet işyeri, Türk hamamı ve sauna, döviz büroları ve bankaları bünyesinde barındıracak merkezin kentteki sosyo-ekonomik hayatı zenginleştireceği kesin.

Kişi başına tasarruf : Diyarbakır GSMH büyümesinde genel trendi yakalamış fakat yapılan yatırımlar daha fazla GSMH büyümesini ile taşıyamamıştır.

Diyarbakır ilinin toplam üretimine bakıldığında son 15 yılda tarım sektöründen sanayi sektörüne doğru bir yönelme olduğu gözlenmektedir. Hizmet sektörü ise gelişmemektedir.

Politik Değişimler

CHP, parti komisyonlarının hazırladığı “demokratikleşme ve insan hakları ile doğu ve güneydoğu ön raporlarını Ağustos 1998de Diyarbakır’da tartışmaya açtı. Diyarbakırlılar “Bunları Meclis’te konuşun” önerisinde bulundular.

Belediyeler insan kaynakları : Bölgedeki tesislerde ve kamu kuruluşlarında deneyimsiz eleman kullanılması, yetişen elemanın da en verimli çağında batıya gitmesinin engellenememesi, çalışanlardaki motivasyon yetersizliği olumsuz faktörlerdir. Yöre halkının eğitilerek istihdam kaynaklarına yönlendirilmesi en etkili çözüm yolu olacaktır.

2. KARARLAR, İLİŞKİLER VE MOTİVASYONLAR

Yenilik Sunumu

Özel teşebbüsün rolü: Firmalar (gübre, zirai ilaç ve hammadde tedarikçileri) bölge halkının yeni teknoloji kullanımı hakkında bilgilendirilmesinde en etkili rollerden birini üstlenmektedir. Ancak yetersiz firmalar tarafından yapılan yanlış yönlendirmeler, özellikle tarım sektöründe çiftçinin kaybına neden olmaktadır.

207 tekstil, 164 ayakkabı modelinden oluşan ilkbahar-yaz sezonu ürünlerini satışan sunan Puma Cano Shop Ağustos 98’de Diyarbakır’da açıldı.

Bölgede yaşayanların beklentilerindeki değişimler: Tarımsal projelerde hiçbir yenilik getirilememiştir. Çiftçinin değişimlere alıştırılmasında deneyimli proje yöneticilerine ve eğitimcilere ihtiyaç vardır.

Politik Kararlar

Belediye meclis üyelerinin / İl genel meclis üyelerinin ilişkileri ve motivasyon düzeyleri : Bölgeye yönelik özel fon olanaklarının yaratılamaması, kredi maliyetinin kısa vadede düşürülememesi, sınır ticaretinin politik ilişkiler nedeniyle zorlaşması, sanayi ve ticaret yapısının bütünleştirilememesi, yönetici pozisyonunda bulunan kimselerin etkin çalışmamasından kaynaklanmaktadır.

Diyarbakır Ticaret ve Sanayi odası ile batıdaki odaların işbirliği yaparak yöre girişimcilerini yönlendirmeleri ve kısa sürede teknik bilgi, pazar enformasyonu ve finansman eksikliklerini aşmaları faydalı olacaktır.

Demokratik katılım konusundaki eğilimler : EGS öncülüğünde kurulmuş bulunan ve nitelikli sınav işgücü yetiştirilmesini hedefleyen TARDEV Vakfı Modeli’nin il genelinde yaygınlaştırılması, hem katılımı hem de insangücü kalitesini yükseltecektir.

Sivil toplum örgütlerinin rolü : Sivil toplum örgütlerinin katkısıyla ÇATOM Uygulaması'nın Diyarbakır'da da yürütülmesi bölge insanının gelişimi açısından faydalıdır.

3. DIŞ GELİŞMELER

Bölge Dışı Pazarlardaki Gelişmeler

Ihracat işlemleri için Gümrük Müdürlüğü'nün kurulması faydalı olacaktır.

Genel dengede değişiklik/ Genel gelişme düzeyi : Teknoloji ve pazarlama bilgisizliği nedeniyle bölge dışından ortaklar edinilmesi gelişme düzeyini hızlandıracaktır.

Teşvik Politikaları

Özel sektör yatırım teşvikleri itibarıyla 1990-1993 döneminde büyük bir azalma görülmektedir. Ancak verilen teşvik sayısındaki azalmaya rağmen yatırım global tutarı artmıştır. İstihdamdaki azalma, yatırımların istihdamı yeteri kadar arttırmadığının göstergesidir. Şu an, doğu ile batı arasında yatırım teşvikleri açısından cazip fark kalmaması, sermayenin batıya göçmesine ve batılı yatırımcıların kaçmasına neden olmaktadır.

Ekonomik Büyüme

Önümüzdeki 5-10 yıllık model : GAP projesinin devreye girmesiyle 2005 yılı itibarıyla toplam 497.753 hektarlık bir alanda ekim yapılarak 2.567.815 ton ana ürün ve 1.123.369 ton yan ürün üretilecek; böylece toplam 541 milyar TL katma değer ve 197.351 kişilik istihdam sağlanacaktır. Ayrıca, toplam 527.382 baş hayvandan 251 milyar TL lik katma değer yaratılacaktır. Toplam 429.189 hektarlık alandaki ormancılık faaliyetlerinin ise 249 milyon TL Katma değer yaratması beklenmektedir.

Kamuoyunun Görüşü

Kamuoyunun henüz oluşmadığı, halkın herşeyi devletten beklediği, herhangi bir merak ve ilginin olmadığı görülmektedir. Örneğin, 25.09.1996 tarihinde DTSO'da düzenlenen arama konferansına sadece 23 kişinin katılımı sağlanabilmiştir. Bu toplantıların tekrarlandığı konusunda bilgiye ulaşamamıştır.

E. İRDELEME VE ÇIKARIMLAR - ADİYAMAN

1. ADİYAMAN'IN KİMLİK KARTI

Toplam Nüfus:	750 000
Şehir Merkezi Nüfusu:	217 000
Nüfus Artış Hızı:	%4,2
İlçe Sayısı:	9
Kasaba Sayısı:	12
Köy Sayısı:	369
Yüzölçümü:	7814 km ²
Kişi Başına Gelir:	1280 \$
GSMH İçindeki Payı:	%0,5
Okur-yazar Oranı:	% 71
Eğitim Kurumları:	771 İlkokul 43 lise ve dengi okul
Sağlık Kurumları:	4 Devlet Hastanesi 1 SSK Hastanesi 55 Sağlık Ocağı
Banka Sayısı:	8 Banka – 22 Şube

1. YAPISAL DEĞİŞİMLER

Teknolojik Değişimler (*Yapılan Yatırımlardaki ve Makine Parkındaki Değişimler*)

Sosyo-Ekonomik Değişimler

Ekonomik Yapıdaki Değişim:

İlde 45 tekstil atölyesi var. 3000i özel sektörde olmak üzere 10000 kişi istihdam ediliyor.

Adıyaman Çimento'yu 52,5 milyon \$'a satın alan SANKO'nun yaklaşık 2000 kişiyi istihdam eden iplik tesisleri bulunuyor.

EGS iki yıl önce tekstil atölyesi kurmaya başladı. 1998de 500 kişiyi istihdam ediyor.

Sosyal Yapıdaki Değişim:

Politik Değişimler

Belediyeler insan kaynakları :

2. KARARLAR, İLİŞKİLER VE MOTİVASYONLAR

Yenilik Sunumu

Özel teşebbüsün rolü:

İnci Holding, bayileriyle kurduğu şirketle 5 milyon dolarlık yatırım yapacak.

Tikveşli, damızlık hayvan üretimi konusunda 5 milyon dolarlık yatırım planlıyor.

Elit Çikolata, çikolata üretimi için 5 milyon dolarlık yatırım hazırlığı yapıyor.

Jetpa, otomotiv yan sanayi tesisi kurmak üzere hazine arazisi tahsisi için müracaat etti.

Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Zafer Ersoy, Nemrut Dağı'nın ekonomik ve turistik potansiyelini değerlendirmek için Prof. Kenan Mortan'a bir master plan hazırlattı. Ersoy'un 1998 yazında üzerinde yoğunlaştığı konu ise, casinoların açılması halinde Adıyaman'ı doğunun Monte Carlo'su haline getirmek. Nemrut'un kış ve sağlık turizmi için büyük bir potansiyel olduğunu ve dünyanın en uzun kayak pistine sahip olduğunu tespit ettiklerini söyleyen Ersoy, "Hazırlattığımız master plan, doğa şartlarına uygun oteller, otantik yüzme havuzu gibi birimleri de içeriyor. Casinoların yeniden açılması halinde, Adıyaman'da casino açmayı planladıklarını kaydeden Ersoy, "Güneydoğu'da kimse buna cesaret edemez. İzin çıkarsa, Adıyaman'ı kumarhane turizminin merkezi yaparız. Hazine arazisi tahsis ederiz. Burada casino açılması 30000 insanın istihdam edilmesi anlamına gelir" diye konuştu. Teşvik kapsamında yaklaşık 8,5 milyon m2lik araziye bedava tahsis edeceklerini de sözlerine ekledi.

Bölgede yaşayanların beklentilerindeki değişimler:

Politik Kararlar

Belediye ve İl Genel Meclis üyelerinin ilişkileri ve motivasyon düzeyleri :

Demokratik katılım konusundaki eğilimler :

Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Zafer Ersoy, Ağustos 1998'de yaptığı açıklamada, Adıyaman'da bürokrasiyi yönlendirmek ve ilin kalkınmasına yönelik projeler hazırlamak üzere 60 kişilik bir Halk Kurultay'ı oluşturma çalışmalarının sürdüğünü belirtti. Kurultayın gerekirse deklarasyonlar yayınlayacağını da söyleyen Ersoy, "Kurultayda siyasi parti temsilcileri, muhtarlar, öğrenciler, sivil toplum temsilcileri ve esnaf gibi birçok kesimden insan olacak. Ancak, vali ve belediye başkanı yer almayacak. 10 kişilik bir üst kurul oluşturulacak" diye konuştu.

Sivil toplum örgütlerinin rolü :

3. DIŞ GELİŞMELER

Bölge Dışı Pazarlardaki Gelişmeler

Genel dengede değişiklik/Genel gelişme düzeyi : Teknoloji ve pazarlama bilgisizliği nedeniyle bölge dıŐıından ortaklar edinilmesi gelişme düzeyini hızlandıracaktır.

Teşvik Politikaları

Ekonomik Büyüme

Önümüzdeki 5-10 yıllık model .:

Kamuoyunun Görüşü

E. İRDELEME VE ÇIKARIMLAR - GAZİANTEP

PET teknolojik değerlendirme modeli, Güneydoğu Anadolu Projesi gibi bir entegre kalkınma projesine uygulanabileceği gibi, bu entegre projenin bir parçası olan bir şehrin gelişmesini değerlendirmede ve hatta tamamıyla bağımsız tek bir projeyi de incelemek amacıyla kullanılabilir.

Bu kapsamda, Gaziantep'in gelişimini değerlendirirken, çeşitli kaynaklardan derlediğimiz genel bilgileri kullandık. *Teknolojik değerlendirme modelini uyguladığımızda, dağınık kaynaklardan derlenen bilgileri çok daha kolay anladığımızı,, raporu inceleyen sorular sormaya yönelttiğini, değerlendirmede eksik kalan ve üzerinde daha fazla araştırılması gereken konuları ortaya çıkarttığını gördük.*

1. YAPISAL DEĞİŞİMLER

Teknolojik Değişimler (*Yapılan Yatırımlardaki ve Makine Parkındaki Değişimler*)

Gaziantepli girişimciliği ve becerisi ile Türkiye'de bir çok ilke imzasını atmış. Kasalar, yürüyen merdivenler, çırçır fabrikaları, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin süngü ve dürbünleri, devasa sanayii tesislerinde değil, bazen küçük atölyelerde gerçekleştiriliyor.

Kağıt mendil imal eden makinesini tamir ede ede, kağıt mendil makinesi üretimine geçen ve bu makineleri Toprak Kağıt'a satan sanayici, herkesin dilinde.

Mevcut 3 organize sanayi bölgesinde Temmuz 1998 itibariyle faaliyet gösteren 298 tesiste, ayda 115 milyon kWh enerji, 200000 ton su tüketiliyor ve 60 bin sanayi işçisi istihdam ediliyor. 2000 yılında OSB tam faaliyete geçtiğinde faal tesis sayısı 694'e çıkacak, çalışan sayısı 120000 kişiye varacak. Yapımı Temmuz 1998de hızla devam eden 4. OSB tamamlandığında sanayiide istihdam edilecek işçi sayısı 200000 olacak.1999 yılının ilk çeyreğinde Kahramanmaraş Pazarcık'tan gelecek büyük

ölçekli ham sanayii suyu sayesinde “dokuma, boyama ve konfeksiyon”da ciddi sıçramalar bekleniyor.

Gaziantep’te büyük sanayiinin yanısıra, küçük ve orta ölçekli sanayii bölgelerinde 4750 fabrika, küçük sanayii sitelerinde 2600 atölye ve makine halısı üretimi için 3000 tezgah bulunuyor. Gaziantep içinde dağınık olarak üretim yapan küçük sanayici ve esnafın çevresinde örgütlendiği Gaziantep Ticaret ve Endüstri Merkezi (GATEM) bünyesinde kent dışında 1700000m2 alan üzerinde 100000 kişinin istihdam edileceği 23 esnaf sitesinin inşaatları 1998 Temmuz itibariyle tamamlanmak üzere.

Sosyo-Ekonomik Değişimler

Ekonomik Yapıdaki Değişim: Türkiye’nin doğusundaki 15 ili etki alanında tutan Gaziantep’te GAP bölgesindeki imalat sanayii katma değerinin %40ı üretiliyor. Yasal statüde 5000 şirket faaliyet gösteriyor.

Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanlığı, şehrin 2000 yılından sonraki gelişmesini gözönüne alan master projeler üretiyor. Şehrin altyapısının %97si Temmuz 98 itibariyle tamamlanmış. İle dışarıdan 700 000 kişi göç etse, bu insanların yerleştirilmesi için imarı tamamlanmış arsalar mevcut. İlin yılda 70000 göç aldığını gözönüne aldığımızda, göç yavaşlamadığı veya hızlanmadığı takdirde 10 yıllık bir süre için altyapı ihtiyacı kontrol altına alınmış diyebiliriz.1998 için ayrılan yatırım bütçesi 48 trilyon TL.

2040 yılına ait içme suyu projesi tamamlanmış. Hafif raylı metro master planının Mart 1999da tamamlanması öngörülüyor.

Temmuz 1998 itibariyle, OSBleri yaptıkları üretimle Türkiye geneli imalat sektöründe makarna ve irmikte %60, unda %55, propilen çuvalda %80, pamuk ipliğinde %65, akrilik ve elyaf boyamada %35 ve makine halısında %75lik kapasiteye sahip.

Gaziantep’te Urfa’ya nazaran tarımda heyecan verici bir büyüme yok. Sulama projeleri tamamlanıp henüz kullanıma girmemiş, ya da çok sınırlı bir faaliyet var.

Kentin içindeki 58 yıllık eski su şebekesinin %98i tamir edilmiş; tamamı 830 km olan kentiçi su şebekesi yenilenmiş haliyle kullanımda. 58 milyon \$ tutarındaki atık su projesinin %80i Temmuz 1998de tamamlanmış durumda. Bu projede, yağmur suları kanalizasyon atıklarından ayrılmış av doğrudan tarım sulamasına veriliyor; 80000 dönüm tarım arazisi sulanabiliyor. Atık su tesisleri tam faaliyete geçtiğinde, arıtılmış sular da tarıma verildiğinde, şimdikininki iki katı tarım alanının sulanması mümkün olacak.

Gaziantep’te yerleşik Sanko Holding’in havku ve y tong fabrikaları Haziran 1998de hizmete girdi. 50 milyon dolara malolacak alışveriş, iş ve oyun merkezi ile 5 yıldızlı otelin temeli 1998de atılacak.

Kargamış sınır kapısından yapılan mazot ticaretinin yöre ekonomisine kalıcı ve sürdürülebilir etki yapması için özel ve kamu sektörü ortak çalışmalar yapmalıdır.

320 trilyon TL'ye mal olacak Birecik Barajı ile 50 trilyon TL'ye malolacak Kargamış Barajı'nın planlanan süreden önce Kasım 2000de bitirilmesi bekleniyor.

Gaziantep'te kurulacak Türkiye'nin 13. Serbest Bölgesinin, tekstil ve makine sanayii ağırlıklı bir yapıda GAP yöresi ürünlerini işleyecek tarıma dayalı sanayinin de merkezi olması hedeflendi

Sosyal Yapıdaki Değişim: Gaziantep %7 yıllık nüfus artış hızıyla, Türkiye'nin yıllık artış hızının (%2,1) 3 katından daha fazla bir nüfus artışına sahip. Büyükşehir belediye sınırları içinde 1989da 93 mahalle varken, 1998de bu rakam 145. 1980de şehrin imarlı kısmı 80000 dönüm arazi üzerinde kurulu iken, bugün şehrin tümü imarlı 250000 dönüm alan üzerine kurulu.

İl merkez nüfusu 1998de 800 000in üzerinde. İl merkezinde okuma yazma oranı %95. Kent içinde 160 000in üzerinde ilköğretim öğrencisi var. SSKya kayıtlı 75 000, Emekli Sandığı'na kayıtlı 10 000 üye bulunuyor.

Temmuz 1998de 3ü büyükşehir belediyesine, 2si ilçe belediyesine ait 5 toplu konut alanı bulunuyor. Şehit Kamil Belediyesi 2500 konut üretiyor. Altyapıları tamamlanmış diğer alanlarda kooperatifler tarafından inşaatı yürütülen konut sayısı 210000 civarında.

Alleben deresinin her iki yakasında uzanan, 2220000 m2 alan ile Ortadoğu ve Balkanların en büyük şehir parkı olan Atatürk Parkı'nın Temmuz 1998de %50si tamamlanmış. Proje tamamlandığında, park, 7 adet 5 yıldızlı otel, 450000 m2 fuar alanı, açık hava sinemaları ve gösteri havuzlarını barındıracak.

Politik Değişimler

Belediyeler insan kaynakları :

2. KARARLAR, İLİŞKİLER VE MOTİVASYONLAR

Yenilik Sunumu

Özel teşebbüsün rolü: Oba Makarna GAPa yönelik üretim yapmak üzere dev bir gıda kompleksi kurmak amacıyla 1996 yılında aldığı 100 dönümlük arazide yatırım için yabancı ortak arayışını 1998de sürdürüyor. Dağıtım ve pazarlama merkezini İstanbul'a taşımış olması, bölge insanında pazarlama yeteneklerinin gelişmesini olumsuz etkileyecektir.

Bölgede yaşayanların beklentilerindeki değişimler:

Politik Kararlar

Belediye ve İl Genel Meclis üyelerinin ilişkileri ve motivasyon düzeyleri :

Gaziantep Ticaret ve Sanayi odalarının ile batıdaki odalarla işbirliği yaparak yöre girişimcilerini yönlendirmeleri ve kısa sürede teknik bilgi, pazar enformasyonu ve finansman eksikliklerini aşmaları faydalı olacaktır.

Demokratik katılım konusundaki eğilimler : Diyarbakır'daki EGS öncülüğünde kurulmuş bulunan ve nitelikli sınai işgücü yetiştirilmesini hedefleyen TARGEV Vakfı Modeli'nin Gaziantep'te de uygulanması, hem katılımı hem de insangücü kalitesini yükseltecektir.

Çalışan nüfusun 50 000i sendikalı; 65 000i sigortalı.

Sivil toplum örgütlerinin rolü : Temmuz 1998 itibariyle, Gaziantep'te 139 vakıf, 682 dernek ve 918 kooperatif faaliyet gösteriyor. 33 000 kişi birliklere, 138 000 kişi de meslek örgütlerine kayıtlı.

Sivil toplum örgütlerinin katkısıyla ÇATOM Uygulaması'nın Gaziantep'de de yürütülmesi bölge insanının gelişimi açısından faydalıdır.

3. DIŞ GELİŞMELER

Bölge Dışı Pazarlardaki Gelişmeler

Ihracat işlemleri için Gümrük Müdürlüğü'nün kurulması faydalı olacaktır.

Genel dengede değişiklik/Genel gelişme düzeyi : Teknoloji ve pazarlama bilgisizliği nedeniyle bölge dışından ortaklar edinilmesi gelişme düzeyini hızlandıracaktır.

Teşvik Politikaları

Ekonomik Büyüme

Önümüzdeki 5-10 yıllık model :

Kamuoyunun Görüşü

Kamuoyunun henüz oluşmadığı, halkın herşeyi devletten beklediği, herhangi bir merak ve ilginin olmadığı görülmektedir.

F. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, önceki bölümlerde sunduğumuz saptama ve önerileri toplulaştırdık:

1. Teknolojik yeniliklerin ve bunların paralellinde oluşturulacak yeni teknolojilerin, ekonomilerde dengesizlik faktörü yerine büyüme potansiyeli olarak ortaya çıkması, sosyal kurumların, oluşan bu teknolojilere uyum sağlamalarıyla mümkün olacaktır.
2. Deneme yanılma içgüdüğü yerine, toplumlara bu değişimleri benimsetecek kurumların oluşturulması, değişim esnasında yaşanacak güçlükleri aşmada çok daha etkin olacaktır.
3. Önceden yapılmış olan çalışmalarda, teknolojik gelişimin tek bir boyut üzerine etkisinin irdelendiği gözledik (teknoloji-ekonomi etkileşimi veya teknoloji-sosyal gelişim etkileşimi). Bu tür yaklaşımların eksikliği, toplam sistemdeki etkileşimleri göz ardı etmeleridir.
4. PET metodolojisinin yaygınlaştırılması ve ülkemiz koşullarına uyarlanması, birbirinden bağımsız yapılan analizleri, belirli bir standarda getirecek ve çalışmaların sürekli olması için gerekli altyapı desteğini verecektir.
5. Nüfus sayımına göre, Güneydoğu Anadolu Projesi bölgesinin toplam nüfusu 6,152,787'dir ve 62,610,252 olan ülke nüfusunun % 9.8'ini oluşturmaktadır. 1990 sayımına göre bu rakamlar 5,158,013, 56,473,035 ve % 9,1dir.
6. 2010 yılında öngörüldüğü üzere 5,1 milyon ton sebze üretildiği takdirde, böyle bir tonajı kaldıracak sebze işleme, taşımacılık, vb. yan sanayi yatırımlarına ilişkin planlamaların yapıldığına, bölgedeki özel firmaların bu çalışmalara dahil edildiğine dair bilgilere ulaşamadık. Bu durum bizde, Güneydoğu Anadolu Projesi hedeflerini tesbit eden kurum ve kişilerin, bu hedeflerin büyüklükleriyle ilgili karşılaştırmalı ölçek bilgisine sahip olup olmadıkları konusunda kaygı yarattı.
7. Önemli ve büyük hedefler ortaya konurken, bu hedeflerin adım adım takip edilmesi gözden kaçırılıyor. Ulaşılabilecek noktalar ortaya konurken, bu hedeflere hangi süreçlerden geçilerek varılması gerektiği, mevcut konumda planlanan sürecin neresinde bulunduğu gibi proje metodolojisinin temel yaklaşımları atlanmaktadır.
8. Güney Doğu Anadolu Projesinin içeriğini ortaya koymada oldukça cömert olunurken, proje takibi konusunda aynı hassasiyetin gösterilmediği ortaya çıkmaktadır.

9. İhtiyaç duyulacak konutların yapımından önce, bu konutları taşıyacak altyapı imkanlarının (kanalizasyon, içme suyu, çöp alanı vb.) geliştirilmesi çalışmalarına Türk Müteahhitler Birliği yetkililerinin katıldığı hakkında bilgiye ulaşamadık.
10. Bölgede kentsel servis götürülmesi gereken nüfus oranı oldukça hızlı artarken, toplam servis hacminin bu oranda artmaması, Güney Doğu Anadolu Projesinin sonuçlarının toplumsal yaşamda ortaya çıkmasındaki en büyük engel olacaktır.
11. Araştırmalar periyodik olarak tekrar edilmediğinden toplumsal değişimin seyrini izlemek ve gerekli önlemleri zamanında almak mümkün olamamaktadır.
12. Misyon, amaç, hedef ve program tanımlamalarında eksiklikler var. “Hedefften” hareketle tanımlanabilecek “program faaliyetleri” için “süre”, “etkilenecek kişi sayısı”, “hedeflenen değişim” tanımlanmadığından, ölçülebilir somut sonuç alınmasının zor olacağından kaygı duyuyoruz.
13. Uygulayıcı sayısındaki çokluk, uygulamada koordinasyon sorununa işaret ediyor. Bu konudaki başarı düzeyimiz herkes tarafından bilindiğinden bu konuya özen gösterilmelidir. *İllerdeki üniversitelerde, bölgenin tamamı yerine, sadece o ili hedefleyen Ekonomik Gelişme Araştırma ve Uygulama Merkezi kurulması daha doğru olacaktır.*
14. Güneydoğu Anadolu Projesinin etkileri ve sonuçları hakkında toplumun tüm kesimlerini zamanında bilgilendirmek amacıyla gereksinim duyulacak “**Proje İletişim Planı**”nın kimsenin aklına gelmemesi bizi şaşırttı.
15. Bölge nüfusuna ve ihtiyaçlarına bağlı olarak, üniversitelerin fakülte ve yüksek okullarının hangi bölümlere, hangi büyüklükte, ne zaman sahip olmalarının uygun olacağı konusundaki çalışmaların, Ankara’da YÖK Başkanlığı yerine bölge üniversitelerince daha önce önerilen, örneğin Adıyaman için **Adıyaman Ekonomik Gelişme Araştırma ve Uygulama Merkezi** tarafından ildeki tüm özel sektör, kamu ve üçüncü sektör yöneticilerinin katılımıyla yapılmasını öneriyoruz.
16. GAP Belediyeler Birliği’nin rolü ve görevleri, belediyelerin partiler arasındaki dağılımı, partilerin il ve ilçe teşkilatlarında yaşanan değişimler, yerel yönetimlerin, GAP İdaresi Başkanlığı ve Ankara arasındaki etkileşimleri incelenmelidir.
17. Türkiye’deki firmaların, katma değerli işlerinin bir kısmını Güneydoğu Anadolu Projesi bölgesine aktarmaları, bu bölgedeki en etkin yenilik sunumu politikası olacaktır. Şirketlerin asıl katma değerlerini yarattıkları işler (ürün ve servis üretme) tamamıyla bölge dışında yapılmaktadır. Dışarıda üretilen katma değer, içeride tüketilmesi ile bölgede yenilik sunumu beklenmesi son derece güçtür.
18. Doğu Holding A.Ş.’nin daha profesyonel bir yapıya kavuşturularak (Yönetim Kurulu Başkanı dahil tüm çalışanların tamgün profesyonel olarak şirket yönetimiyle ilgilenmeleri, kastedilmiştir) İMKB Yeni Şirketler Pazarına kote edilerek yüksek oranda halka açılması finansman sorununu çözecek bir yaklaşımdır.

19. Üniversitelerin öğretim elamanı ve öğrenci istatistiklerine bakıldığında Türkiye genelinin çok altında sayılarla eğitim yapıldığı görülmektedir.
20. Bölgeye yenilik getirecek iki faktör, bölge dışından gelen öğrenci ve öğretim görevlisi sayısıdır. Bölge üniversitelerin dışardan aldığı öğrenci sayısına ulaşamadık. Ortadoğu ülkeleri ile Orta Asya Türki Cumhuriyetlerinden öğrencilere yönelik bir “pazarlama” faaliyetinin maddî kaynak yaratma konusunda yararı olur.
21. Yenilik getirmede en önemli faktör olan üniversitelerde yatırım eksikliği yüzünden başarılı sonuçlar almak zor olacaktır. Üniversitelerin bütçe süreçlerine bölge illerdeki özel sektör kuruluşlarının katılması, öncelikler sıralamasının sağlık derecesini arttıracak gibi kaynakların artmasına da yol açacaktır.
22. Üniversite mezunlarının özellikle o bölgede kalmasını sağlayacak projelerin ve iş dünyası ile ortak çalışmaların olduğunu gözleyemedik.
23. Sivil toplum kuruluşlarının bölgede gittikçe yoğunlaşan faaliyetlerinin etkinlik ve verimliliklerinin ölçümü, bir metod çerçevesinde araştırma konusu yapılmalıdır.
24. Devlet teşvik politikalarını oluştururken, projelerde “teknoloji yayılımı ve benimsenmesi” kriterlerini de gözetmesini öneriyoruz. Bunun yanında teşvik verilirken “projenin yaratacağı katma değer”, “proje veya yapılacak iş sonunda bölgeye aktarılan ve bölgede bırakılan bilgi birikimi” gibi gelişmeye yönelik kriterlerde kullanılmalıdır.
25. Bölgenin ihtiyaçlarına yönelik akademik çalışmaların düzeyini kısa süre nedeniyle belirleyemedik. Bir metodoloji çerçevesinde bu irdelemenin yapılmasını öneriyoruz.
26. Bölgedeki bilgi düzeyinin ve benimsemenin artması için, bölge üniversitelerinin yapılacak araştırmalarda mutlaka rol almasının önemine işaret ediyoruz..
27. İl genel meclis üyelerinin, belediye meclis üyelerinin motivasyon düzeyleri, demokratik katılım konusundaki eğilimler ve sivil toplum kuruluşlarının kararlardaki etkilerinin incelenmesini öneriyoruz.
28. 1995, 1996, 1997 ve 1998’in ilk iki ayı dahil, İhracatı Geliştirme ve Etüd Merkezi aracılığıyla yurtdışına ihracat amaçlı giden 186 firma içinde GAP bölgesi illerinden sadece 3 firmanın bulunması, pazarlama konusunda bölgede geliştirilmesi gereken yetenek hacminin büyüklüğüne işaret ediyor. Bölge üniversitelerinde “Dış Ticaret Meslek Yüksekokulu” mutlaka bulunmalı, yoksa kurulmalıdır.
29. Tahıl üretiminde meydana gelecek artışla birlikte, ürün fiyatlarında ne gibi değişimlerin yaşanacağı, ihtiyaç fazlası ürünlerin gerek yurtiçi gerekse yurt dışına pazarlanması ile ilgili gerekli altyapı olanaklarının planlanması ve gelişim sürecinin takibinin; gerek coğrafi yakınlıkları, gerekse ekonomik koşulları nedeniyle GAP Bölgesi için potansiyel pazar olarak değerlendirilebilecek Bağımsız Devletler Topluluğu, Orta Doğu ve Körfez ülkeleri ile uluslararası

ticarete ilişkin düzenlemelerin oluşturulmasını, adı geçen ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmelerinin bölge üniversitelerince (il üniversitelerindeki Ekonomik Gelişme Araştırma ve Uygulama Merkezleri aracılığıyla) takip edilmesini öneriyoruz.

30. Proje beraberinde bölge ekonomisinde oluşacak değişimlerin sürekli takibinin yapılması ve bu değişimlerin çeşitli senaryolar geliştirilerek irdelenmesi önemli bir çalışma alanı olarak değerlendirilmelidir.
31. Bölgeyle ilgili makro-ekonomik çalışmalar, Ankara, İzmir, Adana veya İstanbul'daki kurumlara değil, bölge üniversitelerine yaptırılmalıdır. Hedefimizin, bölgeye kalıcı yetenek kazandırılması olduğu unutulmamalıdır.
32. Bugüne kadar yapılan araştırmalarda, bilgi düzeyi ortaya konurken, bu düzeyin artırılmasına yönelik öneriler, ya bu araştırmaların parçası olmamış ya da genel yaklaşımlarla geçiştirilmiştir.
33. 1998 yılının Mart ayından bu yana medyada görülen GAP'a yönelik ilginin kaybolmamasını diliyoruz. Bu gelişmede, projeye başladığımız Şubat 1998den beri, oluşturduğumuz 80 adreslik "basın e-posta listesine" her hafta bir mesaj göndermemizin ne rolü olduğunu tespit edemedik.

G. KAYNAKLAR

1. EC Five Year Assessment of the Specific Programme: MARINE SCIENCE AND TECHNOLOGIES, Report EUR 17590, 1997.
 2. EC Five Year Assessment of the Specific Programme: TARGETED SOCIO-ECONOMIC RESEARCH, Report EUR 17596, 1997.
 3. EC General Information: RESEARCH AND RURAL REGIONS, 1996.
 4. Weber, G. Fahrenkrog, SUSTAINABILTY AND TECHNOLOGY, Institute for Prospective Technological Studies, Report EUR 16457 EN, 1996.
 5. Weber, INNOVATION DIFFUSION AND POLITICAL CONTROL, Institute for Prospective Technological Studies, Report EUR 16443 EN, 1996.
 6. Cahill, INDUSTRIAL EFFICIENCY, Institute for Prospective Technological Studies, Report EUR 16443 EN, 1996.
 7. K. Mortan, et al., DİYARBAKIR Ekonomik Yapısı ve Uygun Yatırım Alanları, TOBB, Genel Yayın No. 320, 1997
 8. Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı, özel haberleşme, Haziran 1998.
 9. Güneydoğu Anadolu Projesi İdaresi Başkanlığı web sayfaları.
 10. Başoğlu, N, **İstatistik Veri Tabanları için Bir Sorgulama Sistemi**, Araştırma Sempozyumu, DİE, Kasım 1993.
-